

Yetmişikinci Konferans

Sakarya'da Sendikacılık

Ziya KÜLEY

İktisat Fakültesi Mezunlarından

— I —

DÜNYADA SENDİKACILIĞIN DOĞUŞU

Bundan yirmi yıl kadar önce İktisat Fakültesinde 1937 den beri Sosyal Siyaset Dersleri vermiş olan Alman Profesörü G. Kessler Derslerinden birinde şöyle demişti; “Sizlere tavsiyem şudur : Daha iyi bir hukuka kavuşmak için direnme. Fakat bu direniş daima kanun vasıtalarıyla yapılmalıdır. İşçilerin herhangi bir direnme için önce kendi davalarına kendileri inanmalıdırlar. Daha iyi hukuk uğrunda mücadelenin yambaşında yaşama emniyeti için de mücadele etmelidirler¹.”

Şimdi konumuzun karıştırılmaması ve daha kolay anlaşılabilmesi için takip edeceğimiz yoldan bahsedelim. İmkânların elverdiği kadariye Dünya, Türkiye ve nihayet Adapazarı bölgesindeki sendikal durumu izaha çalışacağız.

Şehirleşme ve sendikalaşma birbirini çok yakından ilgilendiren ve hatta aynı paralelde gelişen iki sosyal hâdisedir. İleride Dünyada, Türkiye’de ve Sakarya’da sendikal hareketleri anlatırken bahsedeceğimiz için burada konunun ana hatlarını anlatarak geçeceğiz.

XVIII. asrın sonları ve XIX. asrın başlarında buharın keşfi neticesinde, el sanatları yerini kısmen fabrikalara bırakırken, nüfusun artış nisbeti gittikçe yükseliyor. Bunun yanında köy ve kasabalardaki araziler mahdutu. Bu şartlar altında işsizler ve bilhassa ziraat kesimindeki gizli işsizlerin sayısında yükselme oluyor. Geçim derdi ise bunları sanayi merkezlerine doğru itmektedir. Bunun örneğini bir asır kadar sonra Türki-

1) Bk. Prof. G. Kessler : Sosyal Siyaset Konferansları, 1948

ye'de ve şimdi bulunduğumuz Adapazarı bölgesindeki nüfus hareketlerinde görüyoruz.

Adapazarında 1955-60 arasında % 20 nisbetinde bir nüfus artışı vuku bulmuştur. Bu hâdise Sakaryanın muhtelif köşelerinde değişik şekilde cereyan ediyor. Meselâ Karasu'da 1950-55 arasında nüfusta % 40 civarında bir artış olması gerekirken % 80 nisbetinde artış görülüyor. 15 sene içerisinde buraya dışardan 800ü muhacir gelmiş, keza 1955-60 yılları arasında nüfus artışı % 24 ü bulmuştur. Memleketimizde yıllık nüfus artış nisbeti % 2.5-3 olduğuna göre, 5 senede bu nisbetin 9 13-14 olması gerekirdi. Bu takdirde % 10 luk bir artış köylerden ve başka vilâyetlerden vuku bulan akınla izah edilebilir².

Sınayi merkezlerinde meydana gelen bu birikme neticede istihdam hacmini aşıyor ve gün geçtikçe işsiz sayısı artıyor. Bu durumda işçi ile işveren arasında bir çok iktisadî ve sosyal problemler çıkıyor. Bu problemlerin halli için de bir teşkilâtlanma, yani sendika kurma ihtiyacı kendini gösteriyor. Yoksa işveren bu kadar çalışmaya hazır kütle karşısında istediğini çıkartıp yerine bir başkasını koyabilir veya bu durumdan istifade edip ücret piyasasını düşürür, çalışma şartlarını kendine göre ayarlar' Bu da bize gösteriyor ki kasaba ve köylerden sanayi merkezlerine doğru meydana gelen akın neticesinde büyük şehirler meydana gelirken peşlerinde bir çok sosyal meseleleri de getirmektedirler. İşte bu sosyal meselelerden biri, bizim konumuzu teşkil eden işçi meseleleri ve bu meselelerin müdafii olan, hal yollarını arayan sendikacılık, dolayısıyla Sakarya'daki tezahürüdür.

Umumiyetle Sendikacılık konusunu incelerken daha ziyade bu konferansları düzenleyen İstanbul Üniversitesi İktisat ve İktisadiyat Enstitüsünün bir kolu olan Sosyoloji ve Metodoloji Kürsüsünün öğretim programına tâbi olmak, yani sosyolojik usulden ilham almak istiyorum. Bu ilham 1968-1969 daki Sakarya'nın sendikal durumuna ışık tutacaktır.

Şüphesiz "Sakarya'da Sendikacılık" konusu "Türkiye'de Sendikacılık", Türkiye'de sendikacılık ise Dünya sendikacılığ konusu içinde yer alır. Bu ise bizi biraz gerilere gitmeğe, gerek dünyamızda, gerekse Türkiye'mizde sendikacılık mazisiyle ilgilenmeğe sevkeder. Bu itibarla konuşmamızın birinci kısmında medenî âlemdeki sendikacılık hakkında kısa bir bilgi vermek, sizlerin de bildiklerini hatırlatmak isterim.

Sendikacılık tarihini, feodal tip cemiyetlerdeki ve o cemiyetin ekonomik düzenini karakterize eden "LONCA" lara kadar götürebiliriz. Fa-

2) Bk. Seyfi Alpan : Adapazarı Sakarya Coğrafyası, 1967 (S.S.A.M. Neşriyatı, No. 2-3) Sf. 11-12.

kat bazı sendikacılık bilgileri aktif bir durumda bulunmadıkları için bunları sendikaların nüvesi olarak kabul etmemektedirler.

Loncalar bir kenara bırakılacak olursa sendika, XVIII. asrın sonlarında buharın keşfiyle sanayide meydana gelen inkılâp neticesinde İngiltere, Fransa ve daha sonra Almanya'da meydana gelen işçi fazlalığı, ücretlerin düşüklüğü ve çalışma şartlarındaki kötü durum neticesinde meydana çıkmıştır. 1840 senesinde Dr. Villerme tarafından hazırlanan raporda çocukların altı yaşında çalıştırıldıkları ve günde çalışma saatlerinin 16-17 saat olduğu yer almakta, bu da bize sendikanın doğuş sebepleri hakkında kâfi bir fikri vermektedir.

Bu kötü şartlar karşısında 1880 yılında İsviçre hükümetine milletlerarası müesseseleri kanunu hazırlanması hususunda bir teklif yapılmıştır. Bunun üzerine 1889 yılında İsviçre Hükümeti bütün sanayi memleketlerini bu hususta konferansa çağırmış, fakat bu çağırma hiç bir devlet kulak asmamıştır. İsviçre'de de teklif neticesiz kalmıştır.

Almanya'da bu gibi meseleler daha iyi zemin bulmuştur. O devrin başbakanı Wilhelm'in Şubat 1890 tarihli emirnamesi bunun açık misalidir³. Söz konusu emirnamede yer alan husus, maden ocaklarında çalışma şartlarının düzenlenmesiyle, kadın ve çocukların istihdam şartlarının tanzimiv.s. gibi hususların görüşülmesi için milletlerarası Berline konferansa davet etmekteydi. Konferans 1890 yılının Mart ayında Berline toplandı. Burada ele alınan kararlar sanayi işçilerinin durumunun islâhı ile ilgili mevzuları kapsamaktaydı Bunun yanında bir daha toplanma kararı da alınmıştır. Ama buna rağmen bir daha toplanılamamıştır.

Bunu takiben 1897 de Zurih'te, 1889 da Paris'de ve 1901 de İsviçrede Bâl şehrinde milletlerarası, resmi mahiyette, kongreler yapılmış hatta Bâl şehrinde yapılan kongrede "milletlerarası Çalışma Teşkilâtı" kurulmuştur. Konuyu fazla dağıtmamak için bu teşkilâtın izahını yapmıyacağım. Yalnız şu kadarını söyleyelim ki, teşkilâtın çalışma neticesi 1904 de İtalya-Fransa arasında, Almanya-İtalya ve nihayet Almanya-İsviçre arasında işçi haklarını koruyacak mukaveleler imzalanmıştır.

Milletlerarası işçi hareketlerinin seyrini buraya kadar getirdikten sonra geriye 1880 senesine dönüp sendikaların teşekkülünü inceledikten sonra tekrar aynı noktaya gelelim.

Yukarıda bahsi geçen memleketlerde muayyen meslek şubelerine inhisar eden sendikalar kurulmaktaydı. Sonra bu işkollarında kurulu sen-

3) Bk. Orhan Tuna : Sosyal Siyaset, 1966, Sf. 168.

dikalar aynı iş kolunu kapsayan milletlerarası bir kuruluş niteliğini almağa başladı. Daha sonraları bu teşekküllere mahsus olmak üzere "milletlerarası Sendika Sekreterliği" ihdas olundu. Araya birinci Cihan Harbinin girmesiyle milletlerarası faaliyetler yavaşlamış ve hatta bazı hususlar ortaya çıkmıştır.

Harp sonrası duruma gelince 1901 yılında millî sendikalar, merkezî Kopenhag'da olan milletlerarası kongreye davet edildi. 1902 de Alman sendikalar merkezi milletlerarası bir sendika bürosu kurmakla vazifelenirildi ve milletlerarası sekreterlik makamı Alman sendika lideri Karl Legien'e verildi⁴. Dublin'de yapılan konferansta teşekkülün ismi "Milletlerarası Sendikalar Konfederasyonu, (International Federation of Trade Union) olarak kondu. 1913 de teşkilâtın ismi "milletlerarası Sendika Federasyonu" olarak son şeklini aldı. 1919 da Bern'de yapılan konferansta "Çalışma Şartı" (Chart du Travail) adı altında bir statü hazırlandı ki bu teşkilâtın gayelerini, yapacaklarını ortaya koyması bakımından önemlidir.

Harp sonrası, 1945 in Şubat ayında Londra'da ilk Dünya Sendikalar Konferansı toplandı. Bu toplantıya Almanya istisna edildiği takdirde sadece AFL katılmadı. Zaten bu teşekkül çok kısa bir zamanda siyasî tesirlere kapıldı. Bu sebeple de Britanya sendikalarının teşebbüsü üzerine 1949 da Cenevrede 38 memleketin 47 milyon işçiyi temsil eden 127 sendika delegesinin katıldığı bir konferans tertip edilmiştir. Konferansın gayesi yeni bir sendika enternasyonelinin esaslarını hazırlamaktır. Gaye olarak kendilerine her türlü siyasî partilerden bağımsız, bütün hükümetlerin tesir ve nüfusu dışında kalmayı, seçmiştir. Programları altı kısma ihtiva etmektedir. Bundan dolayı buna "altı nokta" programı denmektedir. Konferansta yeni bir statünün hazırlanması için bir komisyon kurulmuş ve kuruluş kongresinde toplanmak üzere dağılmıştır.

Kuruluş kongresi, 1949 yılının Kasım ayında Londra'da toplanmış ve Milletlerarası Hür Sendikalar Konfederasyonu" nu (ICFTU) kurmuştur. Brükseldedir. Komünist olmayan memleketlerin sendikalarının üye olduğu bir sendika enternasyonelidir. Diğer taraftan bu teşkilâtın karşısında yer alan Dünya Sendikalar Federasyonunun merkezi 1950 yılına kadar Pariste'dir. Fakat 1951 yılında Fransız Hükümetinin aldığı bir kararı ile Fransız hudutlarının dışında bugün için komünist Blok ve Rus nüfusu altında bulunan memleketlerde faaliyetlerde bulunmaktadır. Dünya sendikacılığı hakkında sözlerimizi Milletlerarası Hür Dünya Sendikalar Federasyonunun esas hedefi olan üç talebi ile bitirelim:

4) Bk. Orhan Tuna : Sosyal Siyaset, 1966, Sf. 184-185.

— II —

HERKES İÇİN EKMEK, HÜRRIYET VE SULH**Türkiye'de Sendikacılık :**

Sizleri aktüaliteden gerilere götüreceğim. Beni belki haksız bulacaksınız. Fakat “Dün’ün” “bugünü” ve “hatta” “Yarını” aydınlattığı ötedenberi tarihçiler ve sosyologlarca ileri sürülür. Ben de şahsen buna kani bulunuyorum. Bu kanaatimin tesiri altında bir mazi gezisi yapmamız faydalı olacaktır

Büyük Türk İctimaiyatçısı Ziya Gökalp eski Türklerde yardımlaşma teşkilâtından bahseder⁵. Başka mütefekkirler İslâmiyeti kabul ettikten sonra müslümanlığın “Teavün” (yardımlaşma, bir birine yardım etme) prensibinin en çok Türklerce tatbik edildiğini ileri sürüyorlar. Bu arada Osmanlıların imâret teşkilâtını tetkik etmiş olan Osman Nuri Bey İktisat ve İctimaiyat Enstitüsünde verdiği konferanslarda bu imaretlerin adeta sendikal bir hüviyet taşıdığına işaret eden Bursa’da, İstanbul’da başka büyük şehirlerde camiler yanında bu imâretlerin bürosu sayılan binaları bugün de görmek mümkündür⁶.

Osmanlı medeniyetinin bugün gördüğümüz belirtilerini teşkil eden dinî ve lâik gayeli mimari eserleri şüphesiz kalabalık bir yapı işçisinin eseridir. Bir kaç sene evvel İktisat ve İctimaiyat Enstitüsünde Prof. Lütfü Güçer’in verdiği bir konferansta bu işçilerin bugünkü yapı işçileri sendikasıdan daha mükemmel bir organizasyona sahip olduklarını dinlemiştim⁷.

Şimdi sizi çok yakın bir tarihe getirmiş olacağım. Osmanlı İmparatorluğu zamanında sendikal durumu arz eden bilgileri —ki bu bilgiler pek azdır, eski harfli kaynakları inceleyemediğim için bir bilgi sahibi

5) Ziya Gökalp : Türk medeniyeti tarihi, 1924 (eski harfli).

6) Bk. Osman Nuri Ergin : İktisat ve İctimaiyat Enstitüsü neşriyatı. (Bu çok değerli fikir adamımızın dörtciltlik “İstanbul Belediyesi Meclisi” eseri ile üç ciltlik “Maarif Tarihi” bu konuda inceleme yapmak isteyenler için çok kıymetli kaynaktır.)

7) Gerçekten hatırladığıma göre 1962 de İktisat Tarihi Profesörlerinden Prof. Lütfü Güçer Bey bu konu ile alâkalı bir konferans vermişti. Fakat sonradan bu konferansın neşredilmediğini öğrendim. Eğer Türk-İş bu çok kıymetli ve merak uyandırıcı konferansı sayın Profesörden isteyip neşrederse sendikacılığımızın tarihine hizmet etmiş olur.

değilim— bir tarafı bırakarak XX. asra ve milli mücadele devrine geleceğim.

Türk sendikacılığının mazisinden bahsedenler, Milli Mücadelenin cereyan ettiği 1919-1923 devresine işaret ederler. Bu işaret içinde şu noktalar büyük bir ehemmiyet taşımaktadır. Şöyleki :

1 — Türkiyenin yeni Devlet merkezi olacak Ankara'nın Milli Hükümeti zira bir de İstanbul Hükümeti vardı, biliyorsunuz —Ankara'dan Zonguldak-Ereğli Maden Müdürlüğüne bir telgraf çekiyor. Tarihi 16 Ağustos 1921— olan ve konumuz için tarihi değeri bulunan bu telgrafta şunlar yazılı:

Amelenin ve bilhassa Ereğli Kömür Madenleri amelesinin terfihini Lâyîk Millet Meclisine nazarı dikkate alınarak bu bapta bir lâyihayı kanuniye tanzimi hususu umuru iktisadiye ve Muaveneti İctimaiye Vekâletlerine havale olduğundan bahisle bu bapta kanun lâyihasının tanzimi sırasında nazarı dikkate alınmak üzere amelenin halde ve istikbalde terfihine müteallik malumat ve muyalâatm bildirilmesi,

Bu tarihten bir yıl önce biricik kömür havzası işçileri için bir (hastahane), bir de (Amele Kanunu) tasavvuru doğmuştu. Cerçekten 15 Ağustos 1920 de faydalandığımız bir vesikanın ifadesile “Karadeniz sahilinde emsali bulunmayan mükemmel bir amele hastahanesi inşa edilmiş, şimdiye kadar lâyiki ile tedavi olunamayan maden amelesinin hazık tabibler ve operatörler tarafından taht-ı temine almıyor...”

Kuva-yı Milliye Hükümeti bununla kalmıyor. Acele olarak “Ereğli Havzai Fahmiyesi Maden amelesinin hukukuna müteallik 10 Eylül 1337 (33/9/1921) tarihli ve 151 numaralı kanun neşredilmiştir ki, bu kanun ile Hükümet maden şirketlerini ve âmillerini istihdam eyledikleri işçiler için sihi koğuşlar inşasına, teavün sandıkları teşkiline ve parasız tedaviler için hastahaneler ve eczahaneler tesisine ve iş esnasında mecruh olanlara ve ölenlerin ailelerine mahkeme kararıyla taktir olunacak tazminat itasına ve günde sekiz saatten fazla çalıştırılmalara saat hesabına fazla ücret verilmesine ve muayyen asgari hadden aşağı ücret verilmesine mecbur tutmuş ve amelenin istihkak davalarını ücretsiz olarak takip ve müdafaa için dahi İktisat Müdüriyeti nezdinde bir dava vekili istihdamını emreylemiştir.”

Bu kanun neşrinden iki yıl sonra 4.8.1923 de yürürlüğe giriyor. Kanuna göre Havza'da bir (Amele birliği) teşkil ve her kömür istihsal mıntıkasında da (Amele Teavün Sandığı) tesis olunmuştur. Teavün (Yar-

dımlaşma) sandıklarının birer madenci ve birer amele murahhaslarından mürekkep olarak havza İktisat Müdürünün riyaseti altında teşekkül eden amele birliği amele hastanelerinin ve dispanserlerinin nerelerde tesis edileceğini tesbit etmek ve bunları nezareti mütemadiye altında bulundurmak ve tabiilerini ve müstahdemini tayin ve ucurat ve masarifatını tesviye eylemek ve teavün sandıklarım idare etmek vazifeleriyle mükellef tutulmuştur.

Hemen söyliyelim ki Millî Mücadele'den önceki 1848-1921 arasındaki yetmiş şu kadar yıl önceki devresi uzun bir hikâye. Bu hikâyenin safhaları şunlardır:

1 — Hazine safhası :

İlk işletmenin başlangıcı olan 1848 den 1865 e kadar sürer.

2 — İkinci safha :

1865 den 2. Meşrutiyete kadar sürer.

3 — Üçüncü safha :

1923 de Amele Kanununun tatbikına kadar.

4 — Son safha :

1923-1967 arası ve devamı safhası esnasında, bilhassa 1946.47 de Çalışma Bakanlığının kurulması, sendikalar, İşçi sigortaları, İş ve İşçi Bulma Kurumları, teşkili safhası.

Artık mesele Zonguldak işi olmaktan çıkmış, sendikacılık bir memleket problemi olmuştur. Sakaryamız'da bu son safhada konu içine girmiş bulunuyor.

Yalnız yukarıda verdiğimiz izahatın değerini anlayabilmek için 1. ve 2. safhaların durumuna gözatzmak faydalı olacaktır.

Zonguldak-Ereğli çevresinde taş kömürünün bulunuşu bir başka hikâ-yedir. Bunun üzerine bir çok yapılar yapılmıştır: — Uzun Mehmet Hikâ-yesi. Bu hikâye, iktisadî coğrafyacılarca bize verilen bilgilere yeni bir halka ilâve ediyor:

1 — İlk 1066 da İngilterede keşfediliyor (Demek ki Selçukların 1071 zaferinden 14 yıl önce) :

2 — Sonra Belçika'da 1195 de :

3 — Fransa'da 1250 sıralarında,

4 — Almanya'da 1302 de

5 — Türkiyede 1829 da (Karadeniz Ereğlisi civarında Kestaneci köyünde uzun Mehmet adlı bir köylü tarafından).

Üçüncü Selim taş kömürünün istimali karşısında terhis edilen Bahriyelilere memleketlerinin taşını, toprağını karıştırırken bu kömür nümunelerini dağıtıyor ve bulanlara para mükâfatı va'd ediyor. İşte Kestaneci köyüne dönen Bahriye neferi Uzun Mehmet çevresinde bu kömürü bulan Türk köylüsüdür.

1829-1923 arası devrede dikkati çeken taraf, bu bir asır boyunca eenebi kömür şirketlerinin Türk işçisini insafsızca istismarı. O zamanlar bir sendikacı ruhu doğamaz mı idi? Sormak kolay. Fakat şartlar elverişsiz. Arada bir Devlet işe karışıyor. Fakat yabancı istismarcılığı vakit vakit hortluyor. Bu istismarcılar arasında İngiliz, Fransız, Rum, Hatta Rus bile vardır. Bunlar ancak Cumhuriyet'in ilk yılından itibaren temizlenecek ve Havza türkleşecektir. Günümüzün Türkiyesinin her sendikacısı ve sendikacılık ilgilisi XIX. asır boyunca XX. asrın ilk çeyreği esnasındaki biricik işçi bölgemizin geçmişi ile şuurlanmalıdır. Bizimde kısa çizgilerle temas etmekteyiz sendikacı olan ve olmayan siz sayın dinleyicilerinize sendikacılık tarihimizin ilk safhası hakkında bir bilgi verme düşüncesinin 'esiri' altında gerekli görülmüştür

1919-1920 de Anadolumuzun durumu malûm. Galip devletlerin bilhassa İngilizlerin kışkırttığı Yunanistan Anadolumuza saldırmıştır. Sakarya ve şimdi içinde bulunduğumuz güzel belde yani Adapazarı bu saldırıların kurbanı olmuştur. İşte 1914-18 savaşından mağlûp ve perişen çıkan Osmanlı İmparatorluğu Mondoros Mütarekesinden sonra bugünkü Türkiye'ye zemin hazırlıyacaktır. Bir taraftan Güneyde Fransızlarla ve İtalyanlarla, Doğuda Ermeni ve İngilizlerle, Batıda İngilterenin teşvi kiyle memleketi işgal eden palikaryalarla mücadele eden Ankara Hükûmeti yabancı müteşebbislerin kısmen terketmek mecburiyetinde oldukları Zonguldak kömür havzasını ele alıyor. Sizi fazla rahatsız etmiyerek kısa keseceğim. 10. Eylül 1920 de Büyük Millet Meclisi bir kanun neşretmiştir. Adı "Ereğli Havza-i Fahmiyesi maden amelesinin hukukuna müteallik kanun" numarası 151. Hemen şunu söyliyelim ki bu kanun hazırlığına başlamadan önce Zonguldak-Ereğli de bulunan ve Ankaradaki İktisat Bakanlığına bağlı Maden Müdürlüğüne şu tezkere yazılmıştır.

Yukarıda metni verilen bu emrin arkası sıra Maden Müdürlüğü yaşayışları çok feci bir durum arz eden Türk işçileri hakkında o günün İktisat Bakanlığına bir tezkire gönderiyor. Netice olarak Hükümet "maden şir-

ketlerini ve âmillerini istihdam eyledikleri işçiler için sihi koğuşlar inşa-
sına teavün sandıkları teşkiline ve parasız tedavileri için hastahaneler ve
eczahaneler tesisine ve iş esnasında mecruh olanlara ve ölenlerin ailele-
rine mahkeme kararı ile taktir olunacak tazminat itasına ve günde sekiz
saatten fazla çalıştırılmalara saat hesabı ile fazla ücret verilmesine ve
muayyen asgari haddenden aşağı ücret verilmemesine mecbur tutmuş ve
amelenin istihkak davalarını ücretsiz olarak takip ve müdafaa için dahi
İktisat Müdüriyeti nezdinde bir dava vekili istihdamını emreylemiştir*.

Sayın sendikalı dinleyicilerin sendikacılığımızın ilk vesikası Kanun,
bir Amele Birliği kuruyor. Biliyorsunuz: Garpten gelme (sendika) keli-
mesi 1947 den sonra dilimize girmiş ve süratli bir şekilde yayılmıştır. Bu
tarihe kadar kurulmuş olan amele teşekkülleri cemiyet, dernek, birlik
gibi tabirler altında kurulmuşlardır. Bu teşekküllerin de sendikal bir ruh
taşıdıkları şüphesizdir.

İşte Türk sendikacılık tarihinin başlangıç sahifası. Fazla bilgi için
Sakarya sendikacıları bu meselelerle meşgul olan İktisat ve İctimaiyat
Enstitüsü azalarından Prof. Orhan Tuna, Prof. Sabahaddin aZim. Doç:
Nusret Ekin, Doç: Nevzat Yalçıntaş, Doç. Metin Kutal, Dr. Toker Dereli
gibi sosyal siyasetçileri bu konular hakkında sizleri aydınlatmağa davet
edebilirsiniz. Bunlardan Doç. Nusret Ekin'in Adapazarı'nın yetiştirdiği
gençlerden olduğunu ilâve etmek isterim.

Dış istilâ ve felâketlerden kurtulan milletin 1923 te nsonra bir sana-
yileşme dinamizmi gösterdiğini bilirsiniz. Her sanayileşme bir sanayi işçi
kitlelerinin takip ettiğini söylemeğe lüzum yoktur.

1921 kanunu kısmi bir bölge kanunudur ve konusu da sadece kömür
işçisidir. Bunun bütün memleketle bütün sanayi branşlarıyla ilgili olmu-
yacağı aşikârdır. O halde? işte bu noktada memlekete ve bütün sanayi
dallarına şâmil iş ve işçi kanunlarının zarureti ile karşılaşyoruz.

Rahatlıkla diyebiliriz ki 1919-1923 devresi neticesinde doğan milli
hükümet gerçekten milli hükümettir. Yani milletin gittikçe kıymetlenen

8) Yukarıda işaret ettiğimiz kaynak sahibi Hüseyin Fehmi Bey bu
hususta şu bilgiyi veriyor: "Teavün sandıklarının birer madenci ve birer
amele murahhaslarından mürekkep olarak havza İktisat Müdürünün riya-
seti altında teşekkül eden amele birliği hastahanelerinin ve dispanserleri-
nin nerelerde tesis edileceğini tesbit etmek ve bunları nezareti mütema-
diye altında bulundurmak ve tabiilerini ve müstahdeminin tayin ve ücret
ve masarifatını tesviye eylemek ve teavün sandıklarını idare etmek vazife-
leriyle mükellef tutulmuştur."

bir zümresini işçi sınıfını çok yakından düşünecek 1921 de atılan adım devam edecektir. Fazla tafsilâtle kıymetli vakitlerinizi geçirmek istemiyor ve hemen 1921 den 1926 ya atlıyorum.

İşte bir kanun tarihi 12 Haziran 1926, numarası 3008, adı İş Kanunu. İki sene sonra bir üçüncü kanun, Tarihi 7 Temmuz 1928, numarası 2516. Artık sendikacılığın içine girilmiş, iş ihtilâfları, uzlaştırmalar, hakem kurulları ele almıştır. Bütün bu konular iş ve işçi konusu ile dolayısıyla alâkadar olan İktisat Vekâleti tarafından gerçekleştiriliyor. Halbuki 1933 le başlayan iktisadi devletçilik, yani devletçe ele alınan sanayileşme oldukça ilerlemiştir. Mesele bir vekâletin meşguliyet sınırlarını aşmaktadır. Şimdi 1946 dayız. Bu tarih Türk sendikacılığının üçüncü safhasını teşkil ediyor. Yani bir taraftan müstakil bir vekâlet, Çalışma Bakanlığı kuruyor. bir sene sonra işçi sigortaları, iş ve işçi bulma kurumu ve nihayet sendika kanunu neşrolunuyor. 1946-1968 arasındaki işçi mevzuatı tarih ve numaralarını saydığım, siz değerli sendikacı arkadaşların da maddelerini çok iyi bildikleri kanunlar, meselâ Sendikalar Kanunu aradan geçen 22 yıl içinde çok dinamik bir devre geçirmiş, tadilâta uğramışlardır. Bu tadilâtın çoğunun sendikalar —şüphesiz Sakarya Sendikaları da bunlara dahildir— tarafından düşünüldüğünü söylemeğe lüzum yoktur. Hayat, özellikle sosyal ve iktisadî hayat bir düziye değiştiği için sizlerle ilgili kanunlar da bu değişmeleri takip edecektir.

— III —

SAKARYA'DA SENDİKACILIK

Artık tarih içinde beraberce yaptığımız gezinti bitmiştir. Ele alacağımız (Sakarya da Sendikacılık) konusu, 1947 de tedvin edilmiş sendikalar kanunu tatbikatı hızlı bir şekilde kasaba durumundan şehir durumuna geçen, kendi ölçüsünde sanayileşen Adapazarmızda ve bütün Sakarya'da sizler tarafından yapılacaktır⁹⁾.

Yapılan bölge araştırmasında elde edilen bilgilere göre Sakarya sendikacılığı mazisi ancak 20 sene evveline kadar gitmektedir. Gerçekte Adapazarı'nda sendikal hareketler 1950 senesinden bu yana gelişmeye

9) İlk kurucuları : Yaşar Özal, Hasan Hoçrat, Ali Asker Garip, Ramazan Kurtuluş, 1965 te ise Hakkı Ergün, Süleyman Balasirin, İhsat Hayrat Ali Asker Garip.

başlamış, çeşitli engellerle karşılaşmış ve nihayet anlatacağımız bu günkü seviyesine erişmiştir. Kurulmuş olup bu anda hayatiyetini devam ettiren sendikaları şimdi birer birer ele alacağız.

1) Belde-İş Sendikası :

1961 de Belediye Sendikası olarak kuruluyor. 1965 de Genel İş'in kurulmasından sonra onun tutumuna muhalefet ediyor, ayrılarak mahalli sendika haline geliyor. Bu Belediyenin bütün iş kollarını kaplar. Bu iş kolları şunlardır: Elektrik, su, otobüs, Fen İşleri ve temizlik, Mezbaha, Park ve bahçedir. İşçilerin sayısı: 435. Bunların 432 si Belde-İş'e 3 ii Genel İş'e kayıtlıdır.

Ce'irleri, aidat, dayanışma aidatı, toplu sözleşmeden kazanılan ilk zamları sendikaya teberrü olarak kesilir.

Sendika yapı kooperatifi kurulmuştur. Yakında yardımlaşma derneği kurulacaktır. Bunun yanında mensuplarına ucuz yakacak odun temin eder.

İşverenle ilk sözleşme 1964 de yapılmıştır. İki sene müddetlidir. 1965 de dolmuştur. İkinci sözleşmede iki sene müddetli yapılmış olup yakında son bulacaktır. İlk toplu sözleşme 1963 te Bursa'daki grev neticesi kabul edilen sözleşmenin aynıdır. İkinci toplu sözleşme ise Fen işleri, temizlik, mezbaha, ve park bahçe-E.S.O. işletmesi kollarında olmak üzere üç ayrı iş kolunda yapılmıştır. Bundan başka Belde-iş i'le işveren arasındaki anlaşma icabı her sene işçiye toplu sözleşme sonunda liyakat zammı diye bir zam verilir.

2) Devlet Demir Yolu İşçileri Sendikası :

1952 de D.D.Y. Sanayi İşçileri tarafından kurulmuştur¹⁰. 1962 de idarecilerin idaresizliği yüzünden sendikanın bütün üyeleri Maden-İş'e geçmişlerdir. Bundan sonra 1-4-1963 de D.D.Y. işçileri sendikası olarak ikinci bir defa faaliyete geçmiştir. Vagon fabrikasına bağlı 1900 ve Derince'deki Treves fabrikasında çalışan 100 işçi olmak üzere iki bin üyesi vardır. Bşk. İsmail İpyurt, Bşk. Muavini Mümin Çalgın Sek. Recep Haf-tacı, Mali Sek. İsmet Yurtsever, veznedar Sami Koç'tur¹¹.

10) İlk kurucuları : Faik Ağü, Nuri Eroğlu, Mehmet Dine, Ahmet İsatlı, Erol Yamaç, Nusret Başkurt, Ali Tüysüz, Veysel Faiz.

11) Adapazarı'da sanayileşme konusu geçen sene S.S.A.M. namma düzenlenen İktisat ve İçtimaiyat Enstitüsü doçentlerinden Dr. Amiran Kurtkan Hanım tarafından verilen konferansın konusu teşkil etmektedir.

Normal aidat alınıp, dayanışma aidatı alınmaz. Grev fonu diye sene bin yevmiye kesilir. Bundan başka sendika kendisi için % 5 kadar bir miktarı grev fonu olarak keser. İlk toplu sözleşme 1-8-1964 de iki sene müddetli olarak yapılmış 1-8-1966 da sona ermiştir. İkinci toplu sözleşme hazırlıkları yapılıyor. Bunun yanında Yapı Kooperatifi tüzüğü hazırlanmış olup Bakanlıkca tasdiki beklenmektedir. Bir gıda kooperatifinin kurulması da düşünülmektedir.

110 bin Türk Lirası değerinde bir Sendika Binası temin etmiştir.

Tüzüklerinde aidat mad. gösterilen altı Türk Lirasını on Türk Lirasına çıkarılması ve sendikanın başkan ve sekreterinin profesyonel olarak çalışması için Md. değişikliği yapılacaktır. Bunun yanında fabrikada acemi işçilere mesleki öğretim kursları açılmaktadır. Bunun gayesi acemileri üç ay sonraki imtihanlara hazırlamaktır.

3) Yol-İş Sendikası :

Yol-İş'in bir temsilcisidir. Birinci bölge içerisindeki bütün iş kollarını kapsar: Y.S.E. (Yol-Su-Elektrik) ve kara yolları işçilerinin sendikacısıdır. 100 Y.S.E. den 160 kara yollarından olmak üzere 260 üyesi vardır. Birinci bölge olarak bütün mevcudu 300 dür. Sendikanın kara yollarında 16 bölge olarak bütün mevcudu 300 dür Sendikanın kara yollarında 16 bölge ve her bölgede bir tane olmak üzere 16 Sendikası vardır. Bunların hepsi Yol-İş Federasyonuna bağlıdır. Her sendikanın çeşitli yerlerde temsilcileri vardır. Burası da temsilcilik olup 1964 ten beri faaliyettedir. Y.S.E. Bayındırlık Müdürlükleri olarak 1963 de kuruldu. 1964 de Karayolları Şubesi olarak çalışmaya başlamıştır.

Hiç bir geliri yoktur. Toplanan aidatlar sendikaya gönderilir. Harcamalar sendikaca karşılanır. İlk toplu sözleşme 1 Mart 1965 de yapılmış 1/Mart 1967 de son bulmuştur. Yenisi hazırlanıyor.

4) Maden-İş Sendikası :

1952 de müstakil bir sendika olarak kurulmuştur. 1961 sonuna doğru Türkiye çapındaki maden iş'e üye olmuştur. Türk tipi (Millî) sendikadır. Bundan evvel ise mahalli sendika şeklindeydi. 1952 de Türk-İş'e kayıtlı iken 1967 de DISK'e geçmiştir.

Geliri aidat, dayanışma aidatı, grev fonudur. Bunun yanında teber-rü gelirleri yer alır. Üyelerine iktisadî, sosyal, kültürel yardımlarda bu-



Sakarya Sendikacılarından Bir Grup Toplantıda

lanmaktadır. Bunun içinde kurslar açmaktadır. Kültürel ve sosyal yönlerden olan bu kurslar iki kısma ayrılır. Meslekî ve kültürel yetiştirme seminerleridir. Meslekî yetiştirme seminerlerinde hoca bulmak sendikaya, maddî külfet, çalışma âletlerinin temini işverene aittir. Kültürel yetiştirme seminerleri ise üç kısma ayrılır: A tipi, B tipi, C tipi seminerleridir. Bunun maddî ve manevî bütün külfeti sendikaya aittir. 1962 de Ziraî Donatımda bir grev olmuş ve yirmi gün sürmüştür. Grev sebebi işverenin 20 kuruş gibi bir ücret artışı ve çalışma şartlarının düzenlenmesinin kabul edilmemesidir. Sendika, "Maden-İş'den Haberler" diye bir bülten yayınlamaktadır. 584 üyesi vardır. Azanın sadakatı menfaati sağlandıkça tamdır.

5) Sakarya Tütün Müskirat Gıda ve Yardımcı İşçi Sendikası :

1952 de Yaprak Bakım ve İşleme İşçi Sendikası olarak kurulmuştur. Tekel ve işleme işyerlerini kapsamına alır. Daha sonra 1961 de ve 274 sayılı kanunların ve işkolları tüzüğüünün yürürlüğe girmesi ile sendikanın yapmış olduğu genel kurul toplantısında SAKARYA TÜTÜN MÜSKİRAT GIDA VE YARDIMCI İŞÇİ sendikası olarak ad değiştirmiştir. Kapsadığı iş kolları ise şunlardır: Sakarya Tekel Yaprak Tütün Bakım ve İşleme Amirliği, Sakarya Tekel Müdürlüğü satış ve transit, Geyve Yaprak Tütün Bakım Yeri, Sakarya Zafer Nişasta ve Glikoz, Sakarya Gürkan Kardeşler Sabun İmalâhanesi, Sakarya Süthanesi.

Sendikanın gelirleri: Aidat, dayanışma aidatı, Sendikaya üye olmayanların toplu sözleşmeden istifade edebilmeleri için alınan aidattır. Müsamere gelirleri işçilerin yapacağı teberrular. (1961 e kadar işverenden de teberru alınıyordu fakat bu tarihte çıkan 274 ve 275 sayılı kanun bunu men'etmiştir.)

Siyasî görüşün tamamen dışında bir kuruluştur. Mensublarının daha iyi şartlar altında çalışmalarını sağlamak, iş verimini arttırmak, artan verimden işçinin kendi hissesine düşen payı toplu sözleşme vasıtasıyla almayı kendisine gaye edinmiştir. Bu sendikanın bağlı olduğu federasyon İŞÇİ DAVASI gazetesini neşretmektedir.

6) Donat-İş Sendikası :

1966 da kurulmuştur. Daha önce Maden-İş Sendikasının bünyesinde yer alan ziraî donatım fabrikası işçileri, Maden-İş Sendikası ile anlaşamayıp ayrılarak milî sendika (Türk tipi sendikayı) kurmuşlardır. İş koi-

ları yönetmeliğinin 17. maddesine göre kurulmuştur. Genişletilmiş ismi ile Türkiye Donat-İş Sendikası, Makine Sanayii İşçileri Sendikasıdır. Kuruluşun genel merkezidir ve şubeleri henüz açılmamıştır. Merkezin 750 kişilik üyesi vardır. Bir üst teşekküle bağlı değildir. Türk-İş'e bağlı olabilmesi için ana tüzüğüne göre aynı iş kollarında çalışan Metal ve Maden İş Sendikasına bağlı olması şarttır.

Sendikanın gelirleri, aidat, dayanışma aidatı, ve kanunda gösterilen bütün yollardır. Gayesi işçilere kanunlarda tanınan hakları sağlamak ve işçiyi hukuken temsil ettiği için bütün sosyal haklarını korumaktır. Bunun yanında Donat-İş daima siyaset dışı kalmayı kendisine prensip edinmiştir. Memleket gerçeklerinin akılcı ve gerçekçi bir yoldan müdafaasını nainandır. Sendika olarak hiç bir siyasî partiyi desteklememek prensibidir. Genel olarak bu konuda takip edilecek yolu genel yönetim kurulu tesbit eder. Bir özelliği de seçilen başkasının seçilmeden evvel Derneği faaliyettedir. Yapı Kooperatifi ve Yardımlaşma Sandığı tüzüğü hazırlanmıştır. (Bu araştırmanın yapıldığı tarihte Donat-İş yeni kurulmakta ve sendika kurucu heyetle idare edilmekte idi.)

7) Lâstik-İş Sendikası :

1964 de kurulmuştur. Türk-iş'e bağlıdır. Sakarya Kauçuk ve Plastik Sanayi ve Limited Şirketi işçilerini, U.S. Royal lâstik Türk A.Ş. de çalışan işçileri kaplar. Sendikanın geliri aidatlardır. Dayanışma aidatı diye bir şey alınmaz çünkü iş kollarındaki bütün iş çiler sendikaya üyedirler. Yalnız Sendika kanalıyla bağlı olduğu federasyon için grev fonu diye sene sene bir yövmiye kesilmektedir. Kurulduğundan bu yana İstihlâk Kooperatifi faaliyete geçmiştir. Kendi iş tüzükleri yoktur. Türk-İş'in ana tüzüğüne göre hareket eder. Azalardan, merkezde yapılacak olan bölge binası için onar Türk lirası kesilmektedir. Bundan başka 10 Temmuz 1966 da Lâstik-İş Sendikası ile Sakarya Kauçuk ve Plâstik ve Kimyevî Maddeler Sanayi Limited Şirketi arasında 29 maddeden ibaret olan ve bütün hükümleriyle sendikalı işçileri alâkadar eden bir toplu sözleşme yapılmıştır. Bu sözleşme iki sene müddetlidir. Yine aynı Sendika, U.S. Royal Lâstik Türk A.Ş. ile 32 maddeden ibaret olup bütün hükümleriyle 1 Mart 1966 tarihinde yürürlüğe giren toplu sözleşme yapmıştır. Bu da iki sene müddetlidir. U.S. Royal ile yapılan sözleşme ikinci toplu sözleşme olup birincisi 1/8/1964 de yapıp 31.1.1966 da bütün hükümleriyle, yürürlükten kalkmıştır.

Sosyal faaliyetleri bakımından yukarıda belirttiğimiz kooperatife ilâveten Lâstik-İş Yardımlaşma Derneği adı altında ikinci bir kuruluş var-

dır ki, Lâstik-İş Sendikasının bünyesinde bulunan üyelerden (260) üyesi bulunmaktadır. Bu dernek üyelerini ekonomiye alıştırmak maksadiyle kurulmuştur¹².

8) Sağlık-İş Sendikası :

1961 de İzmir'de ve daha sonra İstanbulda kurulmuştur. Her iki kuruluş aralarında anlaşarak merkezi Ankara'da açmışlardır. Sakarya'da şubesi bulunmaktadır. Şubesi Adapazarı kazalarında Sağlık Bakanlığına bağlı bulunan bütün işçileri, Sağlık Merkezleri, Verem Savaş Dispanseri, Kan Merkezi, Çocuk Esirgeme ve Koruma Yuvası, Hükümet Tabipliğinde çalışan, Doğum ve Çocuk Bakım Hastahanesi ve özel hastahanelerde çalışan işçileri kapsar. Aidat alınır. Grev fonu alınmaz çünkü bunlar grev yapamazlar. Ancak bazı garip davranışlarla olayları aksettirirler. Bunun yanında % 5 eğitim fonu kesilir.

1927 de çıkarılan tababet kanununa dayanılarak hazırlanan hastahaneler kanununa göre müstahdemler 12 ilâ 24 saat çalıştırılmakta idiler. Fakat 1961 de çıkan 274 ve 275 sayılı kanunlardan istifade ederek sendika kurmak istemişlerdir. Sağlık Bakanlığı, Sendikayı kabul etmemiştir. Bunun üzerine mahkemeye müracaat etmişler ve alman lehte karar ile işçi olduklarını ve sendika kurabileceklerini isbat etmişlerdir. Bundan sonra toplu sözleşme şartlarını hazırlıyarak Sağlık Bakanlığını oturuma davet etmişlerdir. Fakat bu davete icabet edilmemiştir. Yüksek Hakemler Kuruluna müracaat etmişlerdir. Yüksek Hakemler Kurulu, çalışmalarını sırasında Bakanlıktan istediği malûmatları dahi Bakanlık vermemiştir.

Yüksek Hakemler Kurulu toplu sözleşmeyi bütün maddeleri ile kabul etmiştir. Fakat, Bakanlığın baskısından dolayı bazı ayrılmalar olmuştur. Üye sayısı 250 den 180 ne kadar düşmüştür.

Sendika çalışmaları ile işçiye giyim eşyası gibi menfaatler yanında maaşlarında artış sağlanmış terfi veh er işçiye üç üst derece ile çalışma imkânı temin edilmiştir.

9) Turizm-İş Sendikası :

14. Mart. 1967 salı günü Turizm-İş Sakarya bölgesi merkez şubesi olarak faaliyete geçmiştir. Kapladığı iş kolları, Çalışma Bakanlığı iş kol-

12) Bu sendika hakkında S.S.A.M. azasında Meliha Göksal'ın bir araştırması mevcuttur. İleride ayrıca neşredilecek olan bu yardımından dolayı teşekkür ederiz.

ları tüzüğüne göre otel, lokanta, sinema, bar, pavyon, pastahane, yatılı okullar, stadlar ve benzeri iş yerlerinde çalışan işçileridir. Kurulduğunun ikinci günü akşamına kadar üye sayısı 71 kişi olmuştur. Geçici başkan Hakkı Şahindir.

10) Harb-İş Sendikası :

1953 yılında "Askerî İş Yerleri İşçileri Sendikası" olarak kuruldu. 1956 da Türkiye Harb-İş olarak isim değiştirdi.

Sendikanın geliri aidattır. Grev fonu ve eğitim fonu aidattan ayrılır. Toplu iş sözleşmesi neticesi üye olmıyanlardan dayanışma aidatı alınır. Askerî iş yerlerinde saat ücreti ile çalışan işçiler ile Millî Savunma Bakanlığına bağlı 2. Tüm. Bl. Komutanlığında bulunan fırın işçilerini kapsar. Ceman 174 üyesi vardır. Türk tipi bir sendika olup idare heyeti amatör olarak çalışır. Türk-İş'e bağlıdır Sendikalar kanununa göre zabıtları noterden tastildi defter üzerinde tutulmak ve muhafaza edilmektedir. Bu güne kadar iki toplu sözleşme yapılmıştır. Birincisi 27. Mayıs. 1964 de başlayıp 27. Mayıs. 1966 son bulmuştur. Bu sözleşme, Millî Savunma Bakanlığı ile Türkiye Harp Sanayi ve Yardımcı İş Kolları Sendikaları Federasyonu arasında yapılmıştır. İkinci toplu sözleşme 7. Temmuz. 1966 da yürürlüğe girmiş olup iki sene müddetlidir. Grevleri kontrollü olup, ancak mahkeme kararı ile yapılabilir. Sendika şimdiye kadar olduğu gibi bu sömestreden sonra üyelerinin çocuklarına iki kategoride kurs açmaya kararlaşmışlardır. Şimdiki halde bu kurslara 35 kişi devam etmektedir. Matematik ve İngilizce dersler verilmektedir.

11) Gıda-İş Sendikası :

İlk olarak 1963 de kurulmuş, sonra dağılarak 1964 de ikinci defa kurulmuştur. Kapsadığı iş kolları Nişkoz, Maraşoğlu Yağ ve Sabun fabrikası, Sakarya un fabrikası Kuzuluk Maden suyu, Ali Dilmen Nişasta Fabrikasıdır. 450 üyesi vardır. 1965-68 ve 1966-68 olmak üzere iki iş yerinde iki sözleşme yapmıştır. Üyelerine sağladığı avantajlar; Yakacak odun temini her sene oturuma gitmeden 125 kuruşluk zamdır. Gıda-İş sendikasının Adapazarı şubesi olup, merkezi İstanbul'dadır.

12) Şeker-İş Sendikası :

1955 de Şeker-İş Sendikasının şubesi olarak kurulmuştur. Şeker fabrikası işçilerini kapsar. 2316 üyesi vardır. Şube olarak hiç bir toplu sözleşmesi yoktur.

S.S.A.M. azasından Görgül Benden arkadaşımız bu sendika hakkında şöyle diyor: “İlk defa 1947 de Turhal” da İşçi Sendikası kuruldu. Bu azalarda muvakkat işçilerin bir çok haklarını korumak ve tanımak için Türk-Şeker’le ilgilendiler. Eskişehir’de bir sendika kuruldu ve Turhal’daki Başkan Mahir Durukan Eskişehir’de Sendika idareciliğine getirildi. Aktif faaliyetlerinde “Şeker Sanayi Federasyonu”nu kurmak faaliyetine giriştiler. Kongre selâhiyetlerini elde ettiler. 1952 de Şeker İşçi Sendikaları Federasyonu” vücutte getirildi. 1953 de Adapazarı’nda kurulmasına başlanıp 1954 de “Sakarya İşçi Sendikası” “Şeker İşçi Sendikaları Federasyonu”nun bir şubesi olarak kuruldu.¹³⁾

29 Şubat 1947 tarihli 5018 sayılı Sendikalar Kanununa göre, sendika kurmak serbest olduğu gibi aynı iş kolundaki birden fazla sendika kurma müsaadesi de vardır. Kurulan sendikalara üye olmak veya olmamak tamamen serbesttir. Bu husus, kanunun 9. maddesinin ikinci bendinde şu şekilde belirtilmiştir: “Hiç bir kimse her hangi bir sendikaya üye olmaya veya olmamağa zorlanamaz. Veyahut üyelikten çekilmeğe veya çekilmemeğe zorlanamaz. İş sözleşmelerine veya iş yerlerinin iç yönetmeliğine bu hükme aykırı şartlar konulamaz”. Siyasî bakımdan ise 5. madde “İşçi ve işveren sendikaları siyasetle, siyasî propaganda veya siyasî yayın faaliyetleriyle iştigal edemezler ve siyasî teşekküllerin faaliyetlerine vâsita olamazlar.” Diyerek tamamen siyaset dışı bırakmışlardır. Fakat siyasetin şumulu ve muhtevası açıklanmadığı için bu madde tatbikatta suistimale uğramıştır.

Sendikaların kapatılma işi 7. maddenin 1. fıkrasında “Kanunda gösterilen sebeplerden ve mahkeme kararile kapatılır demektir”. Dernekleri serbestlik esasına bağlarken ikinci fıkrasıyla da “faaliyetten men” etmeği getirmiştir. Alınan men kararı daha sonra kaldırılmış yerine “mahkeme kararıyla ya kaldırılır veya sendika kapatılır.” denmiştir. Bu maddenin bir ve ikinci fıkralarının da tatbikatta birçok mahzurları görülmüştür. Çünkü herhangi bir suçtan dolayı o sendikaya verilecek olan ceza kısa ve uzun süreyle men cezası olacağı gibi kapatılma da olabilmektedir.

5018 sayılı kanundaki sendika hürriyetini tahdit edici maddelere gelince: 5. maddeye göre “Sendikalar millî teşekküllerdir. Milliyetçiliğe ve millî menfaatlara aykırı hareket edemezler.” Diyerek faaliyetler bakımından az da olsa kısıtlamıştır. Çünkü yoruma bağlı bir şeye olduğu için her-

13) Sayın G. B. nin araştırması S.S.A.M. Arşivinde bulunmaktadır.

ürlü faaliyet azda olsa milli menfaata ve milliyetçiliğe aykırı düşer. 2. madde de "İşçi ve işveren, İş kanununun 1. maddesinde vasıfları tavia edilen kimselerdir. Ancak bunlar sendikaya üye olabilirler." Bu madde de bize gösteriyor ki, her önüne gelen sendikaya üye olamaz. Yalnız bunun mahzuru vardır; kanunda işçi ve işveren belirlenirken, iyi ve yeterli ölçüler içinde ele alınması lâzımdır. 7. Maddenin 4. fıkrasına göre:" haklarında kapatılma kararı verilen sendikaların yönetim kurul üyeleriyle, bu fiillere teşebbüs ve iştirak edenler bir sene müddetle başka bir sendikaya üye olamazlar." diyerek sendika içerisinde suç işleyenlere karşı kanunda bir sene gibi kısa bir süre de olsa men kararı konmuştur.

Bunlardan başka 5. madde "sendika siyasetle uğraşamaz", 4. maddenin birinci fıkrasında "sendika ticaretle uğraşamaz", 6. maddede "sendika gelirleri kanun ve tüzükleriyle muayyen olan gayeler dışında kullanılamaz" diyerek sendikaların faaliyet sahalarını daraltmaktadır. Şimdi sizlerce de çok önemli olan konuya yani bu kanunun 7. maddesine gelmiş bulunuyoruz: "Sendikaların grev yapmaları, üyeleri greve teşvik etmeleri hatta greve teşebbüs etmeleri yasaktır". Bu da bize gösteriyor ki işçi henüz tabi hakkı olan grevden uzak tutulmaktadır.

Konuyu murakabe bakımından alacak olursak aynı kanunun II. maddesinin 2. bendinde (sendikaların faaliyeti Çalışma Bakanlığının murakabesinde. Vali de sendikayı cemiyetler kanuna göre murakabe eder." denmektedir.

9 Temmuz 1961 de referenduma sunularak kabul edilen demokratik esaslara dayanan anayasamız "sendikaları kurma hakkında" kenar başlığını taşıyan 45. maddeye göre: "Çalışanlar ve işverenler önceden izin almaksızın sendika ve sendika birlikleri kurma, bunlara serbestçe üye olma ve üyelikten ayrılma hakkına sahiptir. İşçi niteliğini taşımayan kamu hizmeti görevlilerinin bu alandaki hakları kanunla düzenlenir. Sendika birliklerinin tüzükleri, yönetmelikleri ve işleyişleri demokratik düzene aykırı olamaz" 46. madde ise: "Kollektif mukavele akdetme ve grev hakkına" yer verilmiştir. Bu kanunun üzerine ilk büyük direniş, 8-4-1963 Pazartesi günü Türk-İş'e bağı 320 sendika başkanının toplu halde bir bildiri yayınlamasıdır.

Sendikanın Gayesi ve Vazifesi :

Sendikanın gayelerini teorik olarak izah etmek daha doğrusu madde madde sıralamak uygun düşmez. Yalnız özet olarak şu söylenebilir: İşçi ile ilgili olan davaları, işletme aleyhine olmamak üzere, işçi lehine hak

letmektir. Böyle özetledikten sonra, bizce önemli olan işçi davalarını ve elimizden geldiği kadar, hal yollarını göstermeğe çalışalım.

Yaptığım araştırma sırasında, görüştüğüm ilgililerin söylediklerine göre, sendikaların önemli gayesi ve vazifesi işçilerin öğretimi ve eğitimidir. Sendikalar bu hususta kurslar ve meslekî seminerler açmalıdır. Adapazarı'nda faal halde bulunan 13 sendikanın sadece Maden-İş, Demiryolu İşçileri Sendikalarında meslekî eğitim kursları ve bir de, Harp-İş'de üyelerin çocuklarına eğitim kursları açılmıştır. Diğer sendikaların da bunları takip etmeleri temenniye değer.

Bu iki nümune sendikadan Demiryolu İşçileri Sendikası kurslarının nasıl ve ne şartlar altında hazırlandıklarını kısaca izah etmeyi faydalı buluyoruz.

D. Y. İşçileri sendikası iş veren ile şu şekilde anlaşmıştır: "Daha iyi randıman alabilmek için işçinin yetiştirilmesinin şart olduğunu kabul ediyorsunuz. Biz de bu gayeyi gerçekleştirmek için meslekî eğitim kurslarını açmağa karar verdik. Yalnız malî durumumuz kurslar için lâzım olan âletleri almağa yeterli değildir. Siz, işveren olarak bu âletleri temin edin, biz de sendika olarak hoca temin edelim. Eski işçileri ve işe almak üzere 6 ay deneme devresini geçiren ve çırak olarak vasıflandırdığımız işçileri bu kurslara tabi tutalım netice yapacağımız imtihanı kazananları işçi kadrosuna geçirelim."

Bu şartları kabul ettiren sendika hem işçisini eğitmiş hem de işe alınacaklar arasında eşitlik temin etmiştir.

Adapazarı Maden-İş Sendikası da meslekî ve kültürel seminerler olmak üzere iki tip seminer açmıştır. Meslekî seminerlere misal olarak torna-tesviye ve yetiştirme kursları verilebilir. Kültürel kurslar ise üç tipe ayrılır:

A Tipi Seminer : Üç gün sürer. Bu seminerde işlenen konular sendika nedir? İşçi işveren ilişkileri nelerdir?

B Tipi seminer : Buna olgunlaşma semineri de denebilir ve bir hafta sürer. A tipi seminerdeki sendika nedir, yerine sendika nasıl olmalıdır? İşçi işveren ilişkileri nelerdir, yerine nasıl olmalıdır? Konular yer almaktadır.

C Tipi Seminer : Tekâmül semineri de denebilen, bu seminer bir ay sürelidir. Bu seminerde işçi meseleleri iktisadî ve sosyal bakımdan ele alınır.

Umumî iş şartlarıyla uğraşmak da sendikaların görevlerindedir. Umumî iş şartları derken yüksek ücret, iyi iş şartları gibi hususlar kasdedilmektedir. Bu sahadaki çalışmalar işçinin sağlık ve fizikî şartlarını geliştirmek, çeşitli koruyucu tedbirlerle işçinin moralini ve güvenini arttırmak şeklindedir. Bu hususta sendikalar ile işveren her ne kadar hemfikir iseler de vazifenin büyüğü sendikaya düşmektedir. Sendika işçiyi iş emniyeti tatbikâtlarında yetiştirmek gayesiyle uzmanlar temin etmeli, kampanyalar açmalı ve verimli neticeler sağlıyan hususlarda rekâbeti sağlamalıdır. İşçiler arası gurup şuuru doğunca işçiler arasındaki menfi rekabet önlenebilir, ve tesañüd sağlanır. İşçi ve işveren arasında sınırlı bir işbirliği kollektif yardımlaşmayı çoğaltır. Tabii ki bu göreve, işçi tek başına değil, sendikası vasıtasıyla yapabilir. Nasıl ki, bir baba evlâdının küçük yaşlardan yetiştirilmesi, terbiyesi, tahsili, evlendirilmesi ile yakından ilgili ise ve bu çocuğun dünyaya gelmesi ile babanın yüklenmiş olduğu sosyal ve hukukî mesuliyetler gibi bir sendika azasının işe girdiği andan beri iş emniyeti, işinde yetiştirilmesi, umumî kültürünü artırılması ve istikbalinin garanti edilmesi de sendikanın vazifesidir. Sendika üyeleri arasında gelirin aşırı derece gayri âdil dağılmasını önlediği müddetçe, huzursuzluğu azaltmaktadır. Adpazarı Bölgesi Belde-İş Sendikası âdil ücret dağılımını sağlamak için bir komüsyon kurmuştur. Bu komüsyonda işveren ve işçiyi iyi tanıyan ve çalışmasını yakından takip eden sendikadan bir kişi ve yeteri kadar da azadan teşekkül etmiştir. Bu komüsyon işçinin çalışmasına karşılık liyakat zammı denilen bir zam vermektedir.

Sendikanın önemli vazifelerinden biri de işçinin, görevlerinin neler olduğunu öğretmek, görevlerinin karşılığı olan hakların neler olacağını anlatmak ve görevlerin yerine getirilmediği takdirde, hiç bir hakkın istenmeyeceğini izah etmektir. İşçinin bu vazifeleri de şöyle sıralanabilir:

- a) İşe muntazam devam etmek.
- b) İşletme dahilinde talimatnamelere dikkatle riayet etmek.
- c) İsraktan kaçınma.

Prof. Dr. F. B. Miller'in Fakültemizin Sosyal Siyaset ve İktimaiyat Enstitüsünde vermiş olduğu konferansta, sendikanın vazifelerini dar ve geniş manada ele almıştır. Dar manada, işçinin emeğini uygun şartlarda arzetmesini ve işçi haklarının işverene karşı korumayı kastetmiştir. Geniş manada ise, işçinin işveren ile olan münasebetlerinde işçinin ücretini, iş saatlerini, ferdî haklarını korumak ve işçinin hükûmet ve işverenle olan münasebetlerindeki haklarını savunmaktadır.

Bunun yanında en önemli gayesi, cemiyetin en fazla ihmale uğramış üyelerini kalkındırmak, onları iyi eğitmek, daha serbest ve verimli hale getirmek ve bu sayede cemiyeti daha rahat yaşanacak hale getirmek ve bu sayede cemiyeti daha rahat yaşanacak hale sokmaktır. Biz, bir de bunlara sendikanın diğer bir vazifesi olarak kanun içinde kalmak şartıyla şehrin inkişafına örnek olarak Adapazarı Bölgesinde Belde-İş, Demiryolu işçileri, Lâstik-İş Sendikalarının kurmuş olduğu yapı kooperatifleri gösterilebilir.

Sendikaların gayelerini sıraladıktan sonra sendikaların 3 ana fonksiyonunu şöyle özetleyebiliriz:

- 1) Büyük sosyal bir gurup teşkil eder.
- 2) Karşılıklı yardımlaşmayı temin eder.
- 3) Müşterek hareketleri organize eder.

İş İhtilâfları :

Türkiye'de ilk iş ihtilâfı ve neticesinde grev, 1906 senesinde İstanbul'da reji tütün amelesi tarafından yapılmışsa da muvaffakiyetsizlikle neticelenmiştir. İkinci fakat sonucu müsbet olan grev ise 1908 senesinde İstanbul tramvay işçileri tarafından ücret talebi ile grev tehdidi altında başlamış 10 Eylülde grev patlak vermiş ve neticede yevmiyenin maaşa çevrilmesi, 70 kuruş zam, gibi haklar elde edilmiştir.

Bu grevi, 18 Eylül 1908 de Tunceli işçilerinin, grevi sigara kâğıdı fabrikası işçileri, deri mağazaları işçileri tuğla fabrikası işçileri grevi, 1909 da muhtelif demiryolu işçileri, tramvay terkos-gazhane işçileri iş ihtilâfı, 26 Mayıs 1912 de Bomonti Bira işçilerinden 9 kişinin işten atılması üzerine grev, 1 Temmuz 1919 da ateş işçilerinin grevi 1921 de kömür tahmil tahliye işçileri grevi, 1922 de şark demiryolu işçileri grevi, 1923 de şark şimendiferleri iş ihtilâfı ve grevi, 6 Kasım 1926 da İstanbul tramvay işçileri iş ihtilâfları ve grevidir. 1906 dan 1926 ya kadar olan iş ihtilâfları ve grevlere dikkat edecek olursak, 27 Temmuz 1908 de çıkan tatil-i işgal kanununun işçiye tanımış olduğu haklar dikkate şayandır.

İş İhtilâflarının Çeşitleri ve Hal Yolları :

8.6.1936 gün ve 3008 sayılı İş Kanununun 77. maddesi iş ihtilâfı neticelerini :

- a) Toplu iş ihtilâfı,
- b) Ferdi iş ihtilâfı olmak üzere ikiye ayrılmıştır.

İş ihilâflarının hal yolu ise: İş ihtilâflarının çıktığı iş yerinde ilk olarak tarafları "uzlaştırma" yoluna gidilir. Hal olmayan dava "iş müfettişi" aracılığı ile yapılan toplantıda çözümlenmeğe çalışılır. Burada da halledilmeyen dava "İl Hakem Kuruluna" sevk edilir. En son müracaat yeri de "Yüksek Hakem Kurulu"dur.

Sendikanın Hürriyeti :

Sendika hürriyetini dar ve geniş manada olmak üzere iki cepheden ele alacağız. Dar manada, işçilerin kendi iş kollarında serbestçe sendika kurabilmeleridir. Geniş manada, hürriyet, üyenin sendika ve sendikalarında devlet karşısındaki hürriyetidir. Milletlerarası çalışma teşkilâtının 1948 yıllık konferansında kabul edilen 87 numaralı sözleşme sendika hürriyetini hiç bir ayırma gözetmeden işçi ve işverene tanınmış bulunmakta, serbestçe arzu ettikleri teşekküle katılabileceklerini kabul etmektedir. Geniş manada sendika hürriyetinin unsurlarına gelince bu hürriyet şu iki şekilde belirir :

- 1) Serbestçe bir sendikaya üye olabilme,
- 2) Serbestçe sendikadan ayrılabilme.

Sakarya Bölgesinde, bu bakımdan görülen aksaklık sendika üyelerinin kendi konularında yetersiz olmaları, dış etki ve kişilerin öğütlerine çabuk kanmalarındır. Bu sebepten sendikaya girip çıkmalar fazla olmaktadır.

Sendikaların Kuruluş Şekilleri :

Sakarya bölgesindeki sendikacılığı kuruluş bakımından ele alacak olursak ilk nazarı dikkati çekecek olan husus resmi kayıtlara göre 30 dan fazla sendika gösterildiği halde ancak bunlardan 13 tanesi faal durumdadır.

Sakarya bölgesindeki sendikaları kuruluş şekilleri bakımından ele alacak olursak işyeri mahalli sendika, Türk tipi sendika ve şube şeklinde olmak üzere 4 tip kuruluşa rastlarız. Belde-İş, mahalli sendika Devlet Demir Yolu İşçileri-Türk Miskirat Yardımcı İş Sendikası- Lâstik-İş işyeri, harp iş, Türk tipi sendika, Gıda-iş, Turizm-İş, Sağlık-İş, Yol-İş, Şube şeklinde kuruluşlardır.

Şimdi, sizlere Türkiye dolayısıyla Sakarya Bölgesi Sendikacılığı ve işçinin durumunu ortaya koyan bir olayı fazla ayrıntılarına girmeden açık-

lıyacağım. Ağaç-İş'de olan grevi sebep, süre ve netice olarak 3 bölüme ayıralım.

Sebep : Pipo fabrikalarında çalışan işçilerin almış oldukları ücretin fabrika kârı yanında çok düşük olduğu iddiası ile, bölge sendikaları, Ağaç-İş'in yapmış olduğu teklifin yöneticiler tarafından kabul edilmemesi (bir piponun maliyeti 100 ile 150 kuruş arasında değişirken satış fiyatının 7,5 ile 10 lira arasında değişmektedir.)

Süre : 6 aya kadar sürmüştür. Bu kadar uzun sürme sebeplerine gelince ecnebi olan idarecilerin sendika diye bir teşekkülün varlığını kabul etmemesi ve anlaşmayı doğrudan doğruya işçi ile yapmayı istemesidir. Çalışanların anne ve babaları oğullarını işsizlikten kurtardığı için fabrikeya yakınlık duyması dolayısıyla sendikaya karşı olmasıdır.

Netice : İdare edenlerin, yani işverenin şartlarına uygun bir mukavele ile son buldu.

Şimdi Türk-İş'in tarihçesi ve konfederasyonda meydana gelen bölünmenin iyi ve kötü taraflarını ve sebeplerini ele alalım. Şurası muhakkak ki sendikal hareketlerde bölünme, ne yeni ne de memleketimize hastır. Eğer bu bölünme neticelerinden doğan rekâbet yıkıcı tarafından ziyade yapıcı yönü ile işler ise her iki kuruluş daha dikkatli ve daha dinamik olmağa zorlanacaktır. Fakat işçi menfaatlerini bir kenara bırakarak sırf birbiriyle uğraşır ve bunun neticesi bazı art düşüncelerin organı haline gelirse o zaman felâket olur. Gayeden uzaklaşma ve bu gibi bölünmeler bizim gibi az gelişmiş memleketlerde sendikaların önemi ve ehemmiyeti yeni yeni anlaşılmağa başlanmış olduğundan dolayı, ne derece faydalı olur? Eğer bir değişiklik yapılması isteniyorsa o zaman bünyede, iç organlarda işçi menfaatlerine uygun bir şekilde yapılmalıdır.

Sendikanın Kuruluşunu Engelleyen Sebepler :

Buraya kadar gördük ki gün geçtikçe, yedek sanayi ordusu diyebileceğimiz, işçi sayısı hızla artmaktadır. Bu durum işçi aleyhine işveren lehine bazı neticeler tevhit etmektedir. Hele bu artan işçi sayısının yarından fazlasını cahil ve sendikanın faydalarından işleyişinden kontrolünden habersiz olduğunu düşündükçe, sendika kurmanın ne zor olacağını tahmin ediyorsunuzdur. Gönül ister ki, bütün sendikalar kendi azası olsun olmasın, bütün işçi arkadaşlara meslekî ve kültürel seminerler açsınlar, onları yetiştirsınler ve sendikanın kendilerine, işletmeye ve işverene olan faydalarını anlatsınlar.

İşte yukarıda sayılan sebeplerden dolayı sendikaların kurulması ve hatta kurulan sendikaların gelişmesi dahi engellenmektedir. Daha iyi anlatabilmek için sendikanın kurulmasını, gelişmesini engelleyen sebepleri madde madde ele alacağız:

A) *Ücretlilerin Nisbetinin Az Oluşu :*

Sendika, en iyi şekilde ücretliler içersinde teşkilâtlanabilmektedir. Türkiye'nin işçi kütlesinin 3/4 ü ücretsiz olarak ziraat sektöründe geri kalan 1/4 ise ücretli olarak sanayi sektöründe çalışmaktadır. Sizlerde takdir edersiniz ki, kendi toprağında aile efradı ile beraber çalışan veya akrabasının arazisinde çalışan kişilerle, değil sendika kurmak, çalışanları tam olarak tesbit etmek dahi mümkün değildir. Şunu da hepimiz biliriz ki köylerde ve hatta küçük kasabalarda hemen hemen herkez birbiriyle yakından uzaktan akrabadır.

B) *İşsizlik-Eksik İstihdam :*

Yukarıda izah ettiğimiz gibi, işçi kütlesinin gün geçtikçe artması neticesinde işçilerin iş bulma imkânları da azalmaktadır. İş verende çoğalan işsizler içersinden istediğini daha doğrusu işine geleni çekip alır. İşine gelmeyen de işinden çıkartabilir. Ama bu çıkarma ister tazminatını vererek olsun, ister 15 günlük ücretini vererek olsun bu işverene pek tesir etmez.

C) *İşçi Psikolojisi :*

- 1) Sendikaya üye olmaktan çekinme,
- 2) Hükümet adamı olmak, sendikada çalışmak lider olmak,
- 3) Hiç bir şeye karışmayan gurup.

D) *Prensiplerini menfaati uğruna harcayan liderlerin bulunması,*

E) *Sendikaların siyasi organlara alet edilmesi.*

Arzu edilen tip, tamamen siyasetten sıyrılmış, kendi davalarına inanmış ve davaları için çalışan bir sendika tipidir. Az gelişmiş veya gelişmekte olan memleketlerde siyasetten uzak sendikacılığın tesisi biraz güç olmaktadır. Eğer mümkün kılınırsa sendikal hareketlerde en büyük başarıya ulaşılmış demektir. Bizlerde, sizlerde gayretlerimizi bu yolda harcamalıyız.

İşte bu şartlar altında iş bulmuş olan işçi sendikaya girip iş verenin husumetini kazanmak ve kara listeye geçmek istemez. İşveren kendi aşırı avantajlarına karşı daima set çekecek olan sendika ile mücadele edecektir. Bu durum ise, henüz daha sanayi bünyemizde yeni yeni gerçek şeklini almakta olan sendikaları, devlet, kanunlar çıkartarak müdafaa etmelidir. A.B.D. dahi ağır endüstri kollarında sendikalaşmayı mümkün kılmak için Wagner kanununun çıkmasını beklemiştir. Bu şartlar içinde gelişmekte olan memleketimizde işverenin de her bakımdan korunmaya muhtaç olduğu nazara alınmalı ve sendikal kuvvet muhtelif maksatlarla istismar vasıtası edilmemeli, makûl ölçüler dahilinde temsil ettiği meseleleri peşinde koşmalıdır

— IV —

TÜRK-İŞ

Türk-İş "Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu" 31 Temmuz 1952 tarihinde kurulmuştur. Bu teşekkülün 5018 sayılı Sendikalar Kanununun meriyete girdiği 1947 senesinde tesis edilerek faaliyete geçen 10 kurucu birlik ve federasyonun bir araya gelmesi ile doğmuştur. Türk-İş, Bursa da kurulmuştur. Bursa, İzmir, İstanbul, Ankara illerinde muhtelif genel kurul toplantıları yapmıştır.

Türk-İş, bütün faaliyetlerini ana nizamnamesinde yer alan gaye ve ilkelerin tahakkukuna çalışır. 274 sayılı Sendikalar Kanununa göre iki senede bir nizamnamede gösterilen üye teşekkül delegelerinin iştirakiyle, genel kurulunu akdeder.

Türk-İş, partiler üstü politikayı benimsiyerek faaliyette bulunur. Partiler üstün poliika anlayışı sendikaların ve Türk-İş'in hakiki sendika rolünü bırakıp siyaset rolüne geçmemek üzere partiler üstü politikasını tarafsızlık ortamı içinde yürütür. Tabiidir ki Türk-İş, Türkiye'nin iktisadî, ekonomik ve kültürel alandaki görüşünü partiler üstü bir politika olarak savunur.

Türk - İş, 274 sayılı Sendikalar Kanununun 8. maddesi gereğince çıkartılmış bulunan iş kolları yönetmeliğinde yer alan 36 iş kolunda kuruludur. Bu 36 iş kolunun 27 si millî sendika, 9'u federasyondan müteşekkildir. İş kolları yönetmeliğine göre 36 iş kolundan ancak birer teşekkül Türk - İş'e üye olabilmektedir.

Türk-İş'in sloganı, çalışanların iş kolları yönetmeliğine göre her mesleki kolda, kafa ve kasa birliğine dayanan milli sendika tipidir.

Türk - İş, Türkiye'de 1962 senesinin 15 Martundan bu yana İstanbul, Eskişehir, İzmir, Adana, Sivas, Samsun, Diyarbakır, olmak üzere 7 bölge temsilciliği ihdas etmiştir. Türk - İş in bölge temsilciliklerini tesisindeki gaye teşkilatlanmağa hız vermek, eğitim yapmak, ihtilâflı hallerde nâzım rolü oynamak, mücadele yapılması gereken hallerin vukuunda Türk - İş icra heyetiyle mutabık kalarak bütün bölge hudutları içindeki sendikalar arası kordinasyonu sağlamak suretiyle topluca harekete geçmek ve elde edilmesi lâzım gelen hakkın istihsaline çalışmaktır. Türk - İş bölge temsilciliklerine bağlı olarak birer "Eğitim Müdürlüğü" ihdas etmiştir. Bu eğitim müdürlükleri, bölge temsilciliklerine bağlı olarak teşkilatlanma ine ihtilâfı kotarıcı usuller arar. Her bölge temsiliği Türk - İş Genel Merkezinde plânladığı şekilde; A) Lokal, B) Mahalli, C) Bölgevi, D) Millî seviyede seminerler uygular. İlk olarak Ankara'da Sendikacılık Kolejini açarak 1966 da faaliyete geçirmiştir. Bu kolejde Türk sendikacıları eğitilmekle beraber İÇFTU'un arzu ve telkini ile demokratik bloka dahil, Yakın ve Orta Doğu ülkelerindeki hür sendika kuruluşlarını da eğitmek gibi daha büyük bir sorumluluk altına girmiştir. Yakın bir tarihte İstanbul da da böyle bir kolejin açılması düşünülmektedir.

Türk - İş'in umumî yapısına gelince :

274 sayılı kanuna göre mihi sendikaları ve federasyonları bünyesinde toplamıştır. Kanun ma'li sendikaları, Federasyonları milli sendika ve konfederasyonların teşkil tarzını şeklen tarife bağlamışsa da Türk - İş mahallî sendikaları bünyesine almamaktadır. Bunun sebebi de mahallî kuruluşların bir iş kolunda kurulu, bir iş neviinde çalışanların millî seviyede teşkilatlanmalarını engellediği kanaatindedir.

Türk sendikacılığı toplu iş sözleşmesine ve grev yapma hakkına 24 Temmuz 1963 tarihine kadar sahip olmadığı için Türk - İş, güçlü bir teşkilatlanma plânını 1960 tan önce uygulayamamıştır. 1960 yılında yeni bir Anayasanın bütün demokratik müesseselere getireceği ve hür sendika hakkının istimaline imkân vereceği ihtimalleri kuvvetlendikten sonra Türk - İş 27 Mayıs sonrası Batı Bloku ile irtibat kurabilmiş ve resmen İÇFTU'nun, yâni Hür Dünya İşçileri Konfederasyonunun üyesi olmuştur. 1962 yılında Berlin'de akdolunan Hür Dünya İşçileri Konfederasyonu (İÇFTU) kongresine ilk defa Türk - İş katılmıştır.

Türk - İş bünyesinde ilk kanunî grevi 24 Temmuz 1963 tarihinde, grev hakkı elde edildikten sonra, Bursa Motorlu Taşıt İşçileri eSendikası

tarafından yapılmıştır. Türk - İş, 21 günlük bir mücadeleden sonra işçi lehine grevi sona erdiği bu "ilk" den sonra grevlerin birbirini takip ettiği mağlûmdur.

— V —

D İ S K

Türk - İş'in kuruluşu, Sakarya bölgesinin de katıldığı ve altı federasyonun dahil olduğu bir sendika topluluğu ile başlamış, 7.4.1952 de Bursa'da Konfederasyonun temeli atılmıştır. Aynı yılın 9. ayında ilk umumî kongrenin İzmir'de yapıldığını, 1953'ün Ağustosunda İstanbul'da fevkalâde olarak, aynı yılın 11. ayında da âdi kongre tertip edilmiştir. Aradan üç yıl geçtikten sonra, 4., 1960 da 5., 1966 da 6., daha sonra diğerleri toplanmıştır. Onbeş yıl içinde Türk İşçi sınıfını, diğer sosyal sınıflara nisbetle mümkün olan Birliğe kavuşturan bu millî organizasyon, bilindiği veçhile geçen sene ikiye bölünmüş bulunuyor : Bu ikinci bölümün adı : *Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (D.İ.S.K.)!* Sakaryanızda da şubesi bulunan bu yeni ve ikinci Konfederasyon'un bazı fikir başlıkları güttüğü şüphesizdir. Türk - İş'in sendikal hareketleri hepimizin malûmu olduğu için burada yalnız Muhalefet'in, yani D.İ.S.K. in niçin bu ikiliğe meydan verdiğine kısaca işaret etmek isteriz¹⁴ :

Türk - İş'e karşı çıkan bu teşkilât, umumiyetle Türkiye'deki sol cereyanların radikal, hür dünya aleyhdarı olan kolun sendikacılığımızdaki bir in'ikası, bir belirtisi sayılabilir. Bu belirtiler, öztürkçe cereyanının icadını olan "Bağımsızlık", "Özgürlük" tabirleri etrafında örülmüş bir düşünceye bağlıdır. İddiaya göre Türk - İş, "bağımsız" değildir. O halde kendi dışında bir yere, bir makama bağlı demektir. Yurt içinde bu bağlı olduğu şey iktidar, yurt dışında da hür dünyanın Amerikan kolu'dur. Her iki bağlılık Türk İşçi sınıfının menfaatlerine aykırı durumlara meydan veriyor. Önce İktidar'ın, sonra onun vasıtasıyla, yahut telkini ile malî kaynaklar elde edilmektedir. Temin edilen paralar yukarı sendikal tabakanın "lüks" üne gidiyor. Türk - İş, 1952 - 53 kuruluş devresinde kendi kaynağına sahipti : 11.000 lira. Yavaş yavaş artacaktı. Fakat yabancı teşkilâtlar, AID, OECD, ICFTU, hattâ dolaylı olarak CIA keselerinin ağzını açıyorlar. Neticede 1965 de Türk - İş 10.000.000 luk bir teşkilâttır. İç

14) Bu hususta gazete haberlerinden başka, geçen hafta Adapazarı DISK şubesinden S.S.A.M. ne verilen bir broşürden de faydalanacağız: "Türk-İş çıkmazı" 1967, DISK yayını, N. 1, Sf. 1-40.

kaynaklara gelince, "Selânik caddesindeki Türk - İş, esasen Hükûmetlerin bir şubesi" dir.

Mali bağımsızlık, idarî ve sendikal bağımsızlığı doğuruyor. Grev aleyhdarlığı, otomasyon aleyhdarlığı, "uyduruluk saplantısı!", yabancı sermaye ve işveren taraftarlığı. Hülâsa daha bir çok şikâyetler Türk - İş'den ayrı ikinci bir Türk - İş'in kurulmasını zarurî kılmıştır.

İkinci konfederasyon'un bu menfi, yâni Türk - İş'i tenkit eden düşünceleri yanında müsbet dileklerinden birkaçı şunlardır :

1 — Yabancı kaynakların yardımı kabul edilebilir. Fakat yabancı sendika kaynaklarından gelmeli;

2 — Bu yardımlar sendikaların üst kademelerinin istihlâk bütçelerine değil, işçi yetiştirme işinde ve teknikte kullanılmalı;

3 — İç ve dış yardımlar Konfederasyonun hareket hürriyetini engellememeli, bu yardımlar Konfederasyon bütçesinin temeli değil, bir cüz'ü olmalı;

4 — Her nevi işçi zümreleri teşkilâtlandırılmalı... ilh.

O halde DİSK, bu gibi müsbet tarafları ele alacak demektir.

Bize göre asıl mesele sendikacılık hareketinin bütünlüğünde ve birliğindedir. Mukabil fikirler sendika camiası içinde ileri sürülemiyor mu? Çok muhtemel ki, ikiliğe lüzum gören sendikacılar :

— Onbeş senedenberi söylüyoruz, faydası olmuyor. Yanlış yolda yürüyenleri doğru yola getiremiyoruz!

diyeceklerdir. Bu beyana rağmen işçi sınıfının birliğini zedlememek için bütün gayretler sarfedilmelidir. Öyle zannediyoruz ki, sendikacılarımız kendi içlerinde de böyle düşünmektedirler. Lâkin bir kısım "Ay-dın" lar, umumiyetle dış siyasetteki cereyanları sendika çevrelerine sokuyorlar. Nitekim, muhalefet formülleri, "entellektüeller" le onların tesiri altında kalan bazı işçi zümreleri aarsmda aynıdır : *Bağımsızlık ve özkürlük!* Teşkilâtçılığımız, başka çeşit teşekküllerde de ideale uygun olmyan münasebetsizliklere meydan vermektedir. Dernekler, Kooperatifler, Partiler, Şirketler... de görülen hep aynı sosyal ve ahlâkî hastalıklar!! Bunları olduğu gibi bırakıp küsmek veya kızmak yerine organizasyon içinde kalıp, mücadele etmek bize göre daha doğrudur. Yeni bir ikinci kuruluştaki da aynı marazlar görülecektir. Ortaya çıkacak anormallikler, aydınlatma, tenkit ve birlik halinde mücadele ile düzeltilmelidir.

Hülâsa DİSK, sosyalist teşkilâtçılık diyalektiğinin bir bakıma tabii karşılanması gereken tezahürü, 1946 da, demokrat dünyanın faşist dünyayı yenmesinin tesiri altında Sosyal - Demokrasi rejiminin istediği bir sendikacılık kendini gösterdi. Resmî sahadan — yani Çalışma Vekâleti, İşçi Sigortaları ve İş - İşçi Bulma Kurumları — sonra meslekî sahada yani sendikalar kanunu tatbikatı — kıvıldamalar görüldü. İngiltere’de İşçi Partisi, şimal memleketlerinde ve Almanya’da Sosyal - Demokrasi, Lâtin memleketlerde Sosyalist Partiler — ki hepsi aynı parti kategorisine dahildir — İşçi sendikalarının partileri demektir. Türk - İş bir bakıma bu kategoriye girer. Fakat 1960 dan sonra Hür Dünyadaki Komünist Partilere tekabül eden Türkiye İşçi Partisi, bilhassa “ulusal artık” sayesinde Parlamento’ya girdikten sonra onun dünya ve cemiyet görüşüne uygun bir sendikacılığın ergeç doğması beklenirdi. Bize göre, Türk - İş içindeki cedel ve cidal (Diyalektik) bir yandan, TİP’in talebi öbür yandan DİSK’e meydan vermiştir. TİP ne kadar memleket şartlarının emrettiği bir siyasî organizasyon ise, DİSK’de o kadar bu organizasyonun sendikal organı sayılabilir. Her ikisinin ne mânaya geldiği de bilinmeyen bu garip ve uydurma kelimelerle ileri sürdükleri “Bağımsızlık!” ve “Özgürlük!” istekleri altında gizlenen cemiyet görüşündeki ayniyet şaşkırtıcı görülmemelidir.

— IV —

ÖZ - İŞ

Şimdi Sendikacılığımızı ve dolayısıyla Sakarya Sendikacılığını zedeleyen bu ikilik yetişmiyormuş gibi bir de üçüncü bir sosyal yara karşındayız : *Özgür İşçi Sendikaları Konfederasyonu!* Bir gazete haberine göre geçen hafta, artık bir moda olan (Basın Toplantısı) yapılıyor. Kısaltma modasının bir nümunesi daha : *Öz - İş*. Hemen bir “Genel Başkan” seçiyor ve bir başkan 17 Sendikanın 1. Konfederasyon (yani Türk - İş) dan, 2. Konfederasyon (Yani D.İ.S.K.) den ayrıldığını ve 3. Konfederasyon’un (yani Öz - İş) kurulduğunu söyledikten sonra şu beyanda bitimiyor :

— “Türk-İş ve Disk ömrünü yitirmiş birer konfederasyondur. Türk-İş işçi hareketlerinde takip ettiği durumuyla faşist! bir kuruluş olduğunu ortaya koymuştur.

Disk ise işçilere yardım etmekten ve onların haklarını savunmaktan uzaklaşmış ve bir parti organı haline gelmiştir. Türk işçisinin çıkarları için faaliyet gösteren bir konfederasyonun işçilere daha iyi hizmet edeceğine inandığımız için bu işçi örgütünü!! kurmuş bulunuyoruz”.

Bu sene (yani 1968 sonraları) içinde ortaya çıkan bu 3. Konfederasyon, aldanmıyorsak, iki sene önce nüvesini 1966 da vücade getirmişti. Hatırladığımızı göre, o yıl Zonguldak Kömür işçileri arasında trajik bir kargaşalık vukua gelmişti. Neticede, 1. Konfederasyondan ayrılan 7 Sendika (Türkiye İşçi Sendikaları Dayanışma Kurulu) adlı bir teşekkül kurdular. Altı veya yedi sendika, 4000 kadar da üye! Lâkin arkası gelmedi ve teşebbüsler deryasında kaybolup gitmişti. Yeni 3. Konfederasyon içinde bu (Kurul) la alâkalı bazı kişiler var ise de ne derece bu (Öz - İş), O (Kurul) un meyvesidir, bilinemez. Keza 17 Sendikahangi sendikalardır? Henüz bir bilgi edinemedik. 2. Konfederasyon (Türk - İş çıkmazı) adlı broşüründe 1. den ayrıldığı noktaları belirtiyor. Lâkin 3. Konfederasyon fikir, prensip olarak bir şey söylemiyor. Beklemek lâzımdır. Bizim dileğimiz bu bekleyiş esnasında (Türk - İş)'e feylesofca bir müsahama ve dâvet, (Öz - İş)'e de yiğitçe bir nedamet ve Ağabey - Sendika Organizasyonuna katılma. Gerekirse bu birleşme şerefine kardeşçe bir merasim de yapılabili.

Acaba, bu geniş davranışı (D.İ.S.K.) e de tavsiye edebilir miyiz? Yahut tarafsızlığımızı göstermek için her iki (yani 1. ve 2.) konfederasyona karşılıklı hoşgörme psikolojisini göstermelerini, 15 yaşına giren (Türk - İş)'i belki (Yeni Türk - İş) adı altında birleştirme hareketini öğütlemekten bahsedelim mi? Sadece bu sual ile kalalım.

Sakarya'nızın Sendikacılığında henüz 3. bölünmenin bir belirtisi yoktur ve olmamasını da ilim adamları olarak tavsiye ederiz. Biz, huzurunuzda Sakarya'nın (Türk - İş) ve (D.İ.S.K.) kollarına mensup sendikaların: birliğe teşvik ederken nasıl olur da 3. bir bölünmeğe rıza gösteririz? Esasen ortada bölünmeyi gerektiren ciddi sebepler de yoktur.

Dünyamızın çok küçüldüğünü, kıt'a ve memleketlerin millî hudutlar ötesinde temasa geldiklerini söyleyenler, Avrupa ve Amerika'daki sendika çeşitlerini gösteriyorlar. O halde Garplileşirken, Avrupalılaşırken neden onlarda görüldüğü gibi bizde de meselâ Türk-İş), (Hür-İş) (Devrim-İş) ve nihayet (Özgür - İş) bulunmasın? Bir taklit dalgası her sahada belirmiyor mu? Meselâ, bir kısım Üniversite talebeleri, Dünya Üniversitelerini taklit ederek boykotlar, grev'ler, işgaller... yapmadılar mı? Çok doğru! Fakat vak'a olarak doğru, yani gerçekten vâki olan şeylerin ahlâk, hukuk, akiselim yönünden de *doğru* olup olmadığını düşünmek gerekmez mi? Öte yandan bir sosyolojik mesele var :

Başka gelişmiş memleketlerin sendikacılıklarında görülen "Başkalaşma, Tehalüf, Farklılaşma — Differentiation" nın bizde de vücade gelmesi düşüncesile vuku bulan, yahut bazı kırgın ve alıngan sendikacılarca

vukua getirtilen bölünmeler mevcut tek organizasyonu zayıflatır. Bu arada yeni 2. veya 3., 4. ve ... ilh. organizasyon kuvvetlenir mi? Asla. Zira bunun iki sebebi vardır :

1 — Türkiye'deki gerçek işçi kitlesi henüz birden fazla teşkilâtı besleyecek kadar geniş değildir. Tam sendika âzası olmak, daha ziyade şehirli işçi işidir. Nüfusunun ancak ve ancak % 20 sinin şehirli veya kasabalı olduğu bir memlekette ise tek ve kuvvetli bir Sendikalar Birliği yeterli. Fantazi düşünceler, işçi alakalarını, azaltacak, 1952 de başlayan teşkilâtlanma gücünden de mahrum edecektir.

2 — Bununla beraber eğer sanayileşme temposu artar, ziraî nüfus, gelişmiş memleketlerde görüldüğü gibi yavaş yavaş % 60, % 50, % 30 nisbetinde inerse, o zaman sanayi işçisi ve diğer sektör işçileri arasında prensip ihtilâfları çıkar ve çıkması da tabii görülür. Meselâ Fransa'da üç nevi İşçi Konfederasyonu vardır :

1 — C.G.T. işaretli Konfederasyon fazlaca "sol" a meyyleder. Çok aşırı devletçilik —ki sonu komünizm yoludur— ister;

2 — C. G. T. Ch. işaretli Konfederasyon, Hıristiyan Sosyalizmi ile ilgilidir. Eğer dinle alâkadarlık "sağ" telakki edilirse —ki bizde hep böyle düşünülür!! demek ki bu konfederasyon o yönden "sağ" sayılır. Bununla beraber bazı isteklerde ve grev teşebbüslerinde C.G.T. ile dava beraberliği de yapar.

3 — F.O. işaretlisi laik bir sosyalizm taraftarıdır. Fransız Sosyalist Partisinin fikirlerine meyyleder. Halbuki 1. Teşekkül Fransız Komünist Partisine bağlı değilse bile ona karşı sempattir.

Bu üç konfederasyon, haklı amele isteklerinde birbirlerinin fikirlerine karşı saygı gösteren medenî insanlar gibidir. O halde, her nevi teşkilâtlarda olduğu gibi işçilerin federatif ve konfederatif organizasyonları arasında karşılıklı müsamaha ve anlayışa ihtiyaç vardır. Bundan çıkan umumî netice, öğretim, terbiye ve ahlâk seviyelerinde yükselme, meslekî teşekküllerin çok mühim olan devam ve inkişaf şartlarından biridir. Bizde de, yakın bir zamanda böyle bir durum şüphesiz meydana çıkacaktır. Hattâ, büyük İslâm Peygamberi Hazret - i Muhammed'in "İhtilâf - i Ümmeti rahmetün - Ümmetim arasındaki fikir ihtilâfları rahmet sayılır" sözü, bu nokta ile alâkalıdır. İşçi sınıfının refahı ve sosyal adaletten nasibini almasında yollar başka olabilir.

Netice olarak iktisatçıların gelişmiş, az gelişmiş dedikleri memleketler bizlere mevzu itibarile yol gösteriyor. Az gelişmişlerin mahdut sayıda olan sınıflı işçi tabakaları için bir tek Birlik, veya Konfederasyon kâ-

fidir. Bir yönden cemiyet yapısı ziraî olduğu için şehirli işçi sayısı ancak bir teşekkül besler. Sonra az gelişmişlerin kültür ve maarif seviyeleri istenen yükseklikte değildir. Bir idare Heyetine her ne sebeple olursa olsun seçilemeyen bir Sendikacının, birkaç gün sonra bir sendika kurup başına geçmek istemesinin sebepleri kültür, terbiye ve maarif seviyesinde aranmalıdır. Böyle bir sendikacı veya Sendikacılar zümresi, belki, bazı sebepler ileri sürer ve ayrılmalarını makûl gösterirler. Lâkin bu sebepler sübjektif, yani hissîdir, aldatıcıdır ve "nefs" imizi birkaç ân için tatmin eder. Sonra mensup oldukları sosyal sınıf için de zararlıdır. Bir hiddet, alınganlık ânında insan veya zümre karar vermiş, bölmüş veya bölünmüşlerdir. Fakat askerlikteki "Kızdığımız zaman 10'a kadar sayınız!" veya "Âmirinize şikâyet için 24 saat bekleyiniz!" şeklindeki öğüt bu noktada da ders verici olabilir.

— VII —

TOPLU SÖZLEŞME

Şimdi konuşmanın yapılacağı sırada çıkan bir değerli eserin konumuzla ilgili bölümünden faydalanarak Sakarya'yı alâkadar eden sendikal hareketlere geçeceğim.

Sendikacılığımızın son gelişme safhasına Toplu Sözleşmelerle karşılaştığımız malûmdur.

Mayıs 1969 tarihinde memleketimizde toplam olarak 711 sendika faaliyette bulunmuştur. Bunlar 218 (% 30,67) işkolu sendikası, 211 (yüzde % 29,68) Lokal Sendikası, 130 (% 18,28), Bölge sendikası, 127 (% 17,86) işyeri sendikası, 16 (% 2,25) Federasyon, 7 (% 0,98) Sendika Birliği, 2 (% 0,28) Konfederasyon şeklinde bir dağılım gösteriyordu.

İstanbul bölgesi 197 ve Ankara bölgesi 129 sendika ile başta gelmektedir. Sakarya bölgesinde — Sakarya, Bolu — ise 25 sendika mevcut olup, bunların 15 tanesi Sakarya ilinde bulunmaktadır.

Sendika sayısını arttıran faktörlerin başında, sanayileşme, işçi kesefi gibi bölgevi özelliklerle ve idarî merkez olma durumu gelmektedir.

Bu yazımıza konu teşkil eden Sakarya Bölgesinde, sendikacılık ve sendikal faaliyetler hakkında umumî mahiyette birazcık bilgi edinilebilmek bakımından aşağıdaki şekilde bir sıralanmayı uygun bulduk.

A — İş kolları itibariyle sendikaların bölge ve illere göre dağılışı¹⁵ :

İş kolları	Sendika adedi	Sakarya	Bolu
Tarım	1	1	—
İstihraç	4	—	4
Gıda	4	3	1
Ağaç	1	—	1
Lâstik	1	1	—
Metal	2	1	1
Yapıcılık	1	1	—
Enerji	1	1	—
Kara Taşımacılığı	1	1	—
Demir yolu	1	1	—
Kamu hizmetleri	6	3	3
Sağlık	1	1	—
Harp sanayii	1	1	—
Toplam	25	15	10

Bu tabloda en çok dikkat çeken hususun, Gıda işkolundaki 4 sendikadan 3'ünün Sakarya ilinde, istihraç işkolundaki 4 sendikanın tamamının ise Bolu ilinde bulunmasıdır.

B — Sakarya bölgesindeki sendikaların iller ve tip itibariyle dağılışı¹⁶ :

Tipler	Adet	Sakarya	Bolu
İşkolu	4	4	—
Bölge	2	—	2
Lokal	11	9	2
İşyeri	8	2	6
Toplam	25	15	10

Memleket çapında tablolar tetkik edildiği zaman, sendika tiplerinin bölgelerdeki dağılışımdan çıkan sonuç; Bölgelerin (Bölge Çalışma Müdürlüklerinin) hemen hepsinde işyeri sendikalarının bulunduğu. Bazı bölgelerde ise (Bursa, Erzurum, Gaziantep, Malatya) işkolu sendikaları hiç yoktur. Bu durum idarî veya sınaî merkez olma ve bölgevi durumun ortaya çıkardığı tercihlerden ileri gelmektedir. Yukarıdaki tablodan görüleceği üzere, Bolu Vilâyetinde işkolu sendikasının, Sakarya vilâ-

15) Prof. Orhan Tuna : Toplu İş Sözleşmesi Düzeninin İktisadî ve Sosyal Tesisleri S. 148.

16) Aynı eser S. 150.

yetinde ise Bölge tipi sendikaların hiç bulunmaması bu tip sebeplerden dolayı gelmektedir. Diğer taraftan gerek sendika sayısı, gerekse sendikacılık bakımından dağılışa tesir eden şu faktörleri de zikretmekte fayda vardır. İş kolunun bünyesi, mazisi coğrafi vaziyet, sosyal ve kültürel durum, ekonomik ve politik durum, sendikacılık zihniyetinin yerleşme derecesi v.s. Bilhassa sübjektif kriterler bakımından Sakarya bölgesi, kendisine göre gelişmiş bir durum arzeden bölgelere nazaran daha durgun bulunmaktadır.

C — İşveren Sendikaları :

İşçi sendikaları yanında işveren sendikalarının durum ise şu manzarayı göstermektedir.

Türkiye'de 53 Türkiye tipi ve bir işkolunda yalnız bir çevreye hitap eden 39 lokal tipi ile 10 da bölge tipi olmak üzere 102 işveren sendikası bulunmaktadır. Sakarya'da bulunan işveren sendikası Türkiye tipi işveren sendikasıdır. Bu sendika Gıda ve Gazetecilik iş kollarını içine almaktadır.

D — Asgarî ücret rejiminin tatbikatı :

Asgarî ücretin tatbikatı bakımından, çeşitli illerde aynı ve tek iş kolunda aynı yıl zarfında tesbit edilmiş bulunan asgarî ücretler arasında dikkati çeken ve hiç bir rasyonel sebep ve esasa dayanmadığı anlaşılan farklar hususunda bir kaç misal verelim.

1965 yılında, Aydın vilâyetinde çimento, kireç, alçı v.s. toprak işleme iş kolunda, Kanlı sektöründe çalışan küçükler için 1100 kuruş olarak tesbit edilmiş bulunan asgarî ücret, anlaşılması mümkün olmayan sebeplerden dolayı, Balıkesir vilâyetinde 800 kuruş olarak belirtilmiştir. Öte yandan 1966 da Sakarya vilâyetinde bahis konusu iş kolunda özel sektörde çalışan küçükler için 1200 ve büyükler için ise 1500 kuruş asgarî ücret tesbit olunmuş iken, Afyon vilâyetinde aynı iş kolunda özel sektörde çalışan küçükler için 1000 ve büyükler için ise 1200 kuruş tâyin olunmuştur. Vilâyetler itibariyle asgarî ücretlerin arasındaki sebepsiz ve mesnetsiz farklar bize göre, Çalışma Bakanlığının asgarî ücretlerle ilgili olmak üzere koyduğu prensiplere aykırı tutumdan ileri gelmektedir. Memleketimizde sık sık meydana gelen grev ve işyeri işgallerinde en başta öne sürülen ücret kifayetsizliği ve ücret dengesizliği daha geniş ve esaslı araştırmaları gerektirmektedir. Ancak bundan sonradır ki, Sakarya'yı da

içine alacak daha olumlu bir asgari ücret tablosu meydana getirilebilecektir.

E — Grevler ve Lokavtlar :

Bütün Demokratik ülkelerde olduğu gibi, memleketimizde de grevler ve lokavtlar olmaktadır. Bunun da başlıca sebepleri, işçi ücretlerinin durumu, yüksek orandaki işçi devirleri, işçi şikâyetleri, uzlaştırma kurul kararlarının reddi, siyasi istismar ve işçi hareketleri, v.s. gibi hâdise ve vakialardır.

1963 yılından Mayıs 1969 tarihine kadar 263 grev ve 54 lokavt hadisesi olmuştur. Sırasıyla en çok grev % 35,37 Gıda - İçki, % 21 kamu hizmetleri, % 19 büro, % 18 tuğla - kiremit - cam, % 14 nisbetlerinde Metal Makine iş kollarında görülmüştür. İstanbul bölgesi 56 grev (% 21,32 nisbetiyle) başta gelmektedir. Ankara'da 11 grev (% 4,18), Erzurum'da 1 grev (% 0,38), Kocaeli'de 6 grev (% 2,28), Sakarya'da ise 2 grev (% 0,76) hadisesi olmuştur: Toplam olarak Türkiye'de ortalama 32 gün süreli grevlerde 1.368.110 iş günü kaybolmuştur. İşyerlerindeki 40.041 işçiden 32.232'si greve katılmıştır. Sakarya'da ise, grev çıkan iki iş yerindeki 576 işçiden 563'ü greve katılmış, 2 işçi ise grev esnasında çalışmıştır. Ortalama 14 gün süreli grev esnasında 4825 işgünü kaybolmuştur. Buna mukabil 1963 - 65 yıllarında, memleketimizde ortalama 78 gün süreli 54 lokavt hadisesi olmuş ve 1661 işçi lokavta uğradığı gibi, 36.178 işgünü kaybolmuştur¹⁷⁾.

F — Yüksek Hakem Kuruluna intikal eden toplulukla iş uyuşmazlıklarının bölgeler itibariyle dağılışı :

Ankara bölgesi (Ankara, Kastamonu, Çankırı) bir sanayi bölgesi olmadığı halde bu bölgede 81 uyuşmazlığın doğmasına hizmet sektörünün büyük ölçüde müessir olduğu görülmüştür. Buna mukabil bilhassa Devlet fabrikalarının bulunduğu ve sanayileşmekte olan bölgelerde, beliren yüksek oranda uyuşmazlıklar doğmaktadır. Nitekim, Sakarya'da 42, Kocaeli'de 34 adet toplulukla iş uyuşmazlığı Yüksek Hakem Kuruluna intikal etmiştir. Yüksek Hakem Kuruluna intikal eden toplulukla iş uyuşmazlıkları nisbet olarak Ankara bölgesi için % 5,18 ve Sakarya bölgesi için % 2,89 dur.

17) Aynı eser, Sf. 110.

G — Bölgeler itibariyle toplu iş sözleşmelerinin işçi sayısına göre dağılışı¹⁸ :

Bölge adı	1 - 50	51 - 100	101 - 500	501 - 1000	1000 +	birden fazla işletme	Toplam
Ankara	153	41	44	1	4	104	347
Erzurum	22	6	7	1	0	12	48
Kocaeli	39	11	20	6	1	14	91
Sakarya	53	14	12	2	0	3	84

Tablodan da anlaşılacağı üzere, Toplu İş Sözleşmelerinin büyük kısmı az sayıda işçi çalıştıran yerlerde meydana gelmiştir. Bunun da sebebi memleketimizde henüz büyük işletmelerin çok az sayıda bulunmalarıdır. Birden fazla iş yerlerinde uygulanan Toplu İş Sözleşmelerinin sayısındaki fazlalık ise, çoğu kere ve billiassa Devlet işletmelerinde Genel Müdürlüklerin bütün yurda dağılmış teşkilâtlara şâmil olmasıdır.

H — Toplu iş sözleşmelerinin kamu ve özel sektör itibariyle dağılışı :

	Özel Sektör	Kamu Sektörü	Toplam
Ankara	196	150	346
Erzurum	13	35	48
Kocaeli	72	19	91
Sakarya	59	25	84

Bu tablonun tetkikinden de anlaşılacağı üzere, Sanayi ve hizmetler sektörünün gelişmiş olduğu bölgelerde özel sektördeki toplu iş sözleşmelerinin, daha az gelişmiş veyahut gelişmemiş (Erzurum bölgesinde olduğu gibi) bölgelerdekine nazaran daha çok sayıda olmasıdır. Umumi gidişata aykırılık gösteren bu durum bize bir kere daha yatırımların az gelişmiş bölgelere kaydırılması için çeşitli tedbirlerin uygulanması gerektiğini hatırlatmaktadır.

Bu bölgelerde iş kolları itibariyle Toplu İş Sözleşmeleri en çok, Gıda Sanayii, Tahıl Sanayii (billiassa Sakarya) Matbaacılık (Ankara), Metal Eş-

18) Aynı eser, Sf. 86.

ya Sanayii (Ankara, Kocaeli) İnşaat, Elektrik - Gaz - Buhar, Devlet ve Belediye hizmetleri iş kollarında yapılmış bulunmaktadır.

"Müneverlik vasfını diplomalarla ölçen basit düşünceyi bir tarafta bırakmanın, hatta diplomalı olmanın bir manâda insanı münevverlikten çıkardığını düşünmenin doğru olacağını bana işaret eden insan temaslarından birini de İzmir işçileriyle görüşmeğe borçluyum!".

Huzurunuzdan ayrılmadan önce son olarak bir hususa işaret etmek isterim..

S. S. A. M. nin bana verdiği vazifeyi ifa ederken, Adapazarı'nda kendilerile temas ettiğim Sendikacılar, ben de derin bir saygı hissi uyandırdı. Söylediklerini biliyorlar. Belki, bir Sosyal Siyasetçinin ağır ifadeli ilmî konuşması gibi değil. Lâkin Türk'e mahsus anlayış, anlatış ve sosyal adaleti kanunlar yolu ile elde etme kaygısı ve heyecanı yarınki Türk Sendikacılığının zaferleri için bir garantidir. Onlarla konuşur ve dertleşirken S.S.A.M. Reisi Prof. Fındıkoğlu'nun İzmir Sendikacıları ile konuşmasına ait şu hükmünü benimsiyorum :

Sakarya Sendikacılarına ve bütün bölge işçilerine (Birleşiniz!) diye hitap ederken, faz'a ısrar etmekten de çekindiğimizi söylemek isteriz.. Memleketimizin ahlâkî ve sosyal şartlarından, herhangi bir vatandaş hakkında kolayca hüküm verme âdetinden dolayı bu etüdün bizi kurtaracağını umarak huzurunuzdan ayrılıyor, gösterdiğiniz sabırdan dolayı teşekkür ediyorum.

Bu araştırma esasında İktisat Fakültesi mensuplarından Ahmet Hâli Eeyler, (Bilhassa Paragraf C, VI) ve Enis Öksüz (Paragraf VII) değerli ilâvelerde bulunmuşlardır. Kendilerine minnettarım.